

Maatschappelijke impactanalyse effecten corona

Pijnacker-Nootdorp

63682

18 december 2020

Berenschot

Maatschappelijke impactanalyse effecten corona

Pijnacker-Nootdorp

Philip van Veller | Sofie Dreef | Sylke Clemens

18 december 2020

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	1
2.	Pijnacker-Nootdorp na de coronacrisis: een verkenning	2
3.	Ambities, impact en opgaven voor Pijnacker-Nootdorp	4
3.1	Prettig wonen en werken midden in de Randstad	4
3.2	Overkoepelende thema's	5
3.3	Verdieping thema: Economie en Duurzaamheid	6
3.4	Verdieping thema: Fysieke omgeving	11
3.5	Verdieping thema: Sociaal domein, Onderwijs en Cultuur	14
3.6	Verdieping thema: Bestuur, Dienstverlening en Veiligheid	19
4.	Wat te doen? Vraagstukken en richtingen	23
4.1	Drie bepalende factoren	23
4.2	Doelen en beleid na corona	24

Bijlagenboek: Factsheets per begrotingsprogramma Pijnacker-Nootdorp (9)

1. Inleiding

Sinds maart 2020 beheerst het coronavirus het nieuws, de gezondheidszorg en de sociaaleconomische situatie in ons land. Na een periode van 'intelligente lockdown' in het voorjaar en een situatie in de zomer waarin meer mogelijk was, zitten we ten tijde van dit schrijven in een tweede vergaande lockdown. Hoewel de aanvang van de vaccinering in januari hoopvol stemt, is ook duidelijk dat het virus nog (lang) niet weg is.

De impact van de pandemie is niet alleen internationaal en landelijk zichtbaar, maar juist ook regionaal en lokaal. Dat is immers de plaats waar mensen werken, wonen en gebruik maken van voorzieningen. De gevolgen van de coronapandemie zijn daar merkbaar. Deze analyse beschrijft hoe de gevolgen van het coronavirus neerslaan in de gemeente Pijnacker-Nootdorp, en hoe de gemeente hiermee om zou kunnen gaan. Daarbij wordt niet alleen uitgegaan van de impact van de maatregelen om het virus in te dammen, maar ook van de bestaande en nieuwe ambities die Pijnacker-Nootdorp voor zichzelf stelt. Je bent er immers zelf bij!

Een strategische verkenning

De gemeente Pijnacker-Nootdorp wil proactief inspelen op de coronacrisis en maakt een **strategische verkenning naar de effecten op de langere termijn**. Welke opgaven zien we lokaal op ons afkomen? En hoe gaan we daar mee om? In dit **analysedocument** staan de belangrijkste bevindingen van het onderzoek dat Berenschot deed naar de impact en opgaven voor Pijnacker-Nootdorp, met gebruik van documenten, statistieken, gesprekken met ambtenaren en eigen expertise. In een **maatschappelijke dialoog** met ondernemers en partners van de gemeente is dit beeld verrijkt en een handelingsrichting geformuleerd.

Leeswijzer

De opbouw van dit analysedocument is als volgt:

Hoofdstuk twee schetst het **proces van de maatschappelijke impactanalyse over corona** op Pijnacker-Nootdorp. Er wordt kort ingegaan op waar Pijnacker-Nootdorp stond en naar toe wilde vóór de coronacrisis. Daarna volgt een uitleg over de gedachtegang van deze impactanalyse.

In **hoofdstuk drie** worden eerst drie grote bewegingen beschreven die we nu zien. Daarna wordt op hoofdlijnen per thema de **impact van de coronacrisis** geschetst, waarbij de focus ligt op wat er specifiek geldt voor de situatie in Pijnacker-Nootdorp. Dit gebeurt aan de hand van twee scenario's: 'golfbeweging' en 'escalatie'.

Hoofdstuk vier richt zich op de vraag: **wat te doen?** Daarbij zijn er drie bepalende factoren, namelijk: de (bestaande en nieuwe) ambities die er zijn, de beleidskennis die nodig is om die ambities te halen, en de dynamiek van het virus. In hoofdstuk vier zijn de belangrijkste opgaven, vraagstukken en richtingen uiteengezet, als basis voor beslissingen van de gemeente in en voor de toekomst.

2. Pijnacker-Nootdorp na de coronacrisis: een verkenning

De coronacrisis raakt niet alleen aan de korte termijn, maar ook aan de langere termijn. Pijnacker-Nootdorp zit, net als de andere gemeenten, in een fase waarin zij omgaat met de effecten van het virus en de maatregelen die nodig zijn om de verspreiding ervan te beheersen. In de huidige situatie van 'gedeeltelijke lockdown' dueren de maatregelen voort en het is zelfs niet uitgesloten dat die worden versterkt.

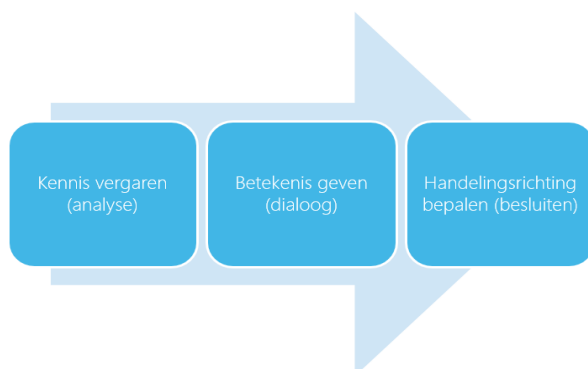
Tegelijkertijd is het zaak om te bekijken of er niet meer aan de hand is dan een incident in de geschiedenis, en daarop in te spelen. Pijnacker-Nootdorp gaat een nieuwe fase in waarin zij naast de 'defensieve' maatregelen die nog steeds gelden, meer proactief te werk wil gaan. Daarbij past een verkenning naar de situatie en mogelijke handelingsrichtingen. Welke langdurige of zelfs blijvende effecten van de coronacrisis zijn er? Welke opgaven zien we lokaal op ons afkomen? Welke kant willen we op, en hoe komen we daar?

Strategische verkenning in drie stappen

Pijnacker-Nootdorp is een gemeente die net als alle andere gemeenten is geraakt door het virus. Er zijn (veel) mensen besmet, er zijn mensen opgenomen in het ziekenhuis en er zijn mensen aan het virus overleden. Naast dit directe leed van de slachtoffers en hun naasten zelf, zijn er ook andere getroffen. Emotioneel, sociaal en economisch.

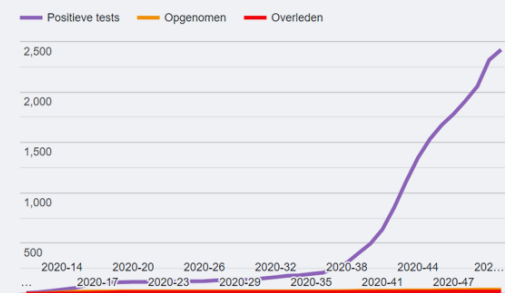
Het is een crisis die verder gaat dan een aantal maanden, misschien zelfs wel een jaar van 'omgaan met het virus'. Daarom is deze strategische verkenning uitgevoerd, in **drie fases**:

In de eerste fase is zoveel mogelijk **kennis verzameld** over de impact van corona op Pijnacker-Nootdorp. Niet alles is kenbaar, maar zowel op mondiaal, landelijk, regionaal als lokaal niveau zijn steeds meer gegevens bekend. In de factsheets die als bijlagen dienen zijn deze gegevens op een rij gezet per programma van de gemeente Pijnacker-Nootdorp.

Coronaverspreiding in Pijnacker-Nootdorp

Er zijn 2.420 personen uit de gemeente Pijnacker Nootdorp positief op Corona getest, er zijn 41 patiënten in het ziekenhuis opgenomen en er zijn 22 overledenen met Corona als oorzaak geregistreerd (RIVM, totaal tot en met 16 december 2020).

analysedocument diende als input voor de tweede fase. In **dialogsessies** is met de gemeenteraad, maatschappelijke organisaties, ondernemers en de gemeentelijke organisatie gesproken over vraagstukken die uit de opgaven voortkomen, ambities en mogelijkheden. Er zijn vier dialogsessies gehouden: met de gemeenteraad en met stakeholders (organisaties, bedrijven) vanuit het sociaal domein, de ondernemers en ruimte en milieu. Ofschoon de opkomst per sessie verschildte, kwam hieruit wel een beeld van wat er in Pijnacker-Nootdorp speelt.

Op basis van de analyse en de dialoog is deze **eindrapportage** opgesteld die als basis dient voor **beslissingen** van de gemeente in en voor de toekomst.

Over deze analyse

Deze analyse dient om de vraag te kunnen beantwoorden wat de impact is van de coronacrisis op Pijnacker-Nootdorp en welke strategische opgaven en keuzes daaruit voortkomen. Deze elementen zijn terug te zien in het onderstaande **kader**.

Een strategie begint met een **ambitie**. Die ambitie van Pijnacker-Nootdorp is terug te vinden in documenten als de programmabegroting, de nieuw te ontwikkelen omgevingsvisie, strategische beleidsdocumenten et cetera. Hieruit hebben we een beeld bepaald van welke gemeente Pijnacker-Nootdorp is en wil zijn. Dat is het eerste onderdeel van deze analyse.

Corona heeft een grote **impact** (gehad) op Pijnacker-Nootdorp, net zoals in de rest van de regio, het land en de wereld. Sommige mondiale ontwikkelingen grijpen rechtstreeks in op de samenleving in Pijnacker-Nootdorp; denk aan de gevolgen voor de export (bloemen!) en het afsluiten van recreatiebestemmingen tijdens de eerste golf. Andere effecten werken vanuit de regio door naar de gemeente, zoals op het gebied van de arbeidsmarkt. Maar uiteraard is de belangrijkste vraag welke lokale effecten we zien. Bepalend voor de impact op lange termijn is de ontwikkeling van het virus zelf, met de maatregelen die daarop volgen. Er is geen eenduidig beeld van hoe die

ontwikkeling eruit zal zien. Daarom worden in dit stuk **twee scenario's** aangehouden. In het eerste scenario wordt de huidige situatie min of meer voortgezet. Hierin zien we langdurig **golfbewegingen** waarin het virus meer de kop op steekt, waarop (regionaal ingezette of landelijke) maatregelen volgen. Op de langere termijn blijven aanpassingen noodzakelijk, totdat er een vaccin is. Daarnaast is er de mogelijkheid dat de huidige situatie van de **tweede harde lockdown langdurig aanhoudt**. Dit brengt een veel groter risico op sociale en economische schade op de langere termijn met zich mee dan het eerste scenario.

In deze analyse worden de belangrijkste **opgaven** genoemd die zich door de coronacrisis (kunnen gaan) voordoen. Door de coronacrisis raken sommige ambities verder weg. Er ontstaan ook nieuwe vraagstukken.

De belangrijkste vraag is wat Pijnacker-Nootdorp zou kunnen doen: de **handelingsrichting**. Die vraag komt in het laatste hoofdstuk aan de orde.

3. Ambities, impact en opgaven voor Pijnacker-Nootdorp

In dit hoofdstuk wordt op de belangrijkste onderwerpen de impact van corona geschetst. Eerst het karakter van Pijnacker-Nootdorp, als uitgangspunt. Daarna volgen drie korte beschouwingen langs de lijnen van de belangrijke overkoepelende thema's die zichtbaar zijn als het gaat om de impact van corona: de economie, de ruimte en de samenleving. Dit is een overzicht op hoofdlijnen, die elkaar aanvullen maar ook snijden. Immers, de economie heeft haar weerslag op bijvoorbeeld de woningmarkt. Hetzelfde geldt voor de sociale aspecten, die ook hun uitwerking hebben op het ruimtegebruik. Na de beschouwing op hoofdlijnen wordt in de navolgende hoofdstukken per thema (gerelateerd aan de programma's van de gemeente) dieper ingezoomd op wat de consequenties zijn voor Pijnacker-Nootdorp. Wat was de ambitie, wat is de impact van de coronacrisis daarop, welke opgaven zien we? Een verdere verdieping is te vinden in de factsheets in de bijlagen.

3.1 Prettig wonen en werken midden in de Randstad

Om te beginnen iets over waar Pijnacker-Nootdorp vandaan komt en waar het heen wilde vóór de coronacrisis.

Pijnacker-Nootdorp heeft een eigen identiteit.

Het is een gemeente midden in de Randstad met drie ruim opgezette woonkernen en daarnaast bedrijventerreinen, een groot areaal glastuinbouw en veel groengebieden. Het is een sterke groeigemeente, waarvan zowel de bevolking als de werkgelegenheid in de laatste twintig jaar met meer dan de helft toenam. Er wonen veel gezinnen met kinderen, maar ook steeds meer ouderen die relatief lang thuis blijven wonen. De bevolking is al met al iets jonger dan het Nederlands gemiddelde.

Op 1 januari 2020 had de gemeente 55.308 inwoners. De mensen zijn actief bij elkaar betrokken, zijn meer dan gemiddeld tevreden over hun leven en hun woonomgeving, hebben veel vaker dan gemiddeld een baan en hebben een relatief hoog besteedbaar inkomen. Wel is er een tekort aan betaalbare huur- en koopwoningen.

Pijnacker-Nootdorp is een **gemeente met ambitie**. In de komende decennia zijn er meer woningen nodig voor de eigen bevolking en voor inwoners uit de regio die graag in een dorpse omgeving willen wonen. Ook zet de gemeente in op het behoud van het groene karakter, genoeg werkgelegenheid, een fijn winkelaanbod en een veilig en gezond leefklimaat. Omdat Pijnacker-Nootdorp midden in de drukke Randstad ligt, heeft de gemeente ook te maken met de nadelen ervan, die zichtbaar zijn in milieufactoren zoals de luchtkwaliteit, hittestress en lichtbelasting. De glastuinbouw is internationaal befaamd en innovatief.

Perspectief: Ook in 2050 is Pijnacker-Nootdorp een herkenbare, landelijke gemeente in het hart van de Randstad. De kernen Pijnacker, Nootdorp en Delfgauw verschillen van elkaar, maar hebben allemaal een groene en dorpse identiteit. Samen met de bedrijventerreinen, glastuinbouwgebieden en groengebieden zijn wij een unieke plek in de metropoolregio.

De Vloer van de Omgevingsvisie, 2020

3.2 Overkoepelende thema's

1 Economie

Deze crisis begon als een gezondheids crisis. Echter, de maatregelen en de reactie daarop hebben een veel diepere doorwerking gekregen dan de bezetting van de IC's. We zien een economische crisis die onherroepelijk ontstaat door de maatregelen die zijn ingesteld om het coronavirus in te dammen. Een internationale crisis die ongekend is en diep ingrijpt op de investeringen, tempo van innovatie, consumptie en werkgelegenheid. Een herstel zal jaren duren en Nederland zal hier als kleine, open economie grote gevolgen van ondervinden. Lichtpunt hierbij vormen de bevindingen van het World Economic Forum, dat vaststelt dat de Nederlandse economie op vrijwel alle prioriteitsgebieden voor economische transformatie zeer goed scoort, met name als het gaat om de infrastructuur en digitale netwerken en vaardigheden van de bevolking. Ook de aansluiting tussen inkomenssteun en opleiding is een belangrijk punt.¹

Waar in de economische crisis van 2008/2009 de steunmaatregelen voornamelijk waren gericht op het redden van de banken, ligt de focus tijdens de coronacrisis op het redden van de arbeidsmarkt. Dit betekent dat bedrijven vooralsnog worden gesteund. Echter, op de middellange termijn zullen er zich onafwendbare gevolgen voor salarissen en werkgelegenheid voordoen. Bovendien is de arbeidsmarkt in 2020 meer geflexibiliseerd dan tijdens de vorige crisis. Er is dus een grotere 'flexibele schil' die op termijn de klappen krijgt waardoor de kwetsbare groep in de samenleving zal groeien.

De **gezondheids crisis** leidt dus niet alleen tot een **economische crisis**, maar is in potentie ook een **sociale crisis**.

Pijnacker-Nootdorp staat er, afgezien van de hard getroffen sierteelt, relatief goed voor.

→ Zie: thema economie & duurzaamheid

2 Nieuwe kwetsbaren

Zoals hiernaast gesteld zal de groep kwetsbaren groeien en zullen de groepen die het al zwaar hadden het nog zwaarder krijgen. Er dreigt bovendien een groep 'nieuwe kwetsbaren' te ontstaan. Het gaat hierbij onder andere om ouderen die vatbaarder zijn voor het virus, jongeren en werkzoekenden die hun kansen zien slinken door de veranderende arbeidsmarkt, kinderen die afhankelijk zijn van jeugdhulp en mensen die niet goed kunnen meekomen in de versnelde digitalisering. Daarnaast staat de samenleving als geheel steeds meer onder druk. Hoewel een crisis solidariteit en sociale cohesie naar boven brengt (maar we evengoed egoïsme zien; zie het hamsteren), ontstaat er ook maatschappelijke onvrede naargelang de situatie voortduurt. De coronamaatregelen veranderen immers het dagelijks leven en vragen om veel aanpassingsvermogen, flexibiliteit en uithoudingsvermogen.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat de coronacrisis leidt tot meer **stress, angst** en **somberheid**.

Pijnacker-Nootdorp is een dorpse omgeving met veel maatschappelijke veerkracht, sociale binding en een rijk verenigingsleven. De groep kwetsbaren is goed in beeld.

→ Zie: thema sociaal domein.

3 Andere omgang met ruimte

Waar een jaar terug de meeste mensen hun zomervakantie doorgebracht zullen hebben in de Franse, Italiaanse of Spaanse zon, trokken we in 2020 massaal de Nederlandse natuur in. En waar een jaar terug de meeste mensen vijf dagen per week op een kantoor doorbrachten, zaten we nu ineens noodgedwongen thuis. De wereld is door corona even kleiner geworden en we zijn meer lokaal gaan leven. Op korte

¹ Global Competitiveness Report 2020. World Economic Forum, 16 December 2020

termijn nopen de anti-coronamaatregelen tot aanpassingen van gebouwen (ventilatie, schermen) en een vraag om meer vierkante meters buiten (terrassen). Recreatie en werk; alles moet in de buurt (kunnen) plaatsvinden. Mensen zullen hieraan wennen en voor mogelijke nieuwe golven prijs blijven stellen op tal van mogelijkheden dichtbij huis. Dit doet een ander en intensiever beslag op de lokale openbare ruimte, met mogelijke schaarste en overlastproblemen.

Het is zeker dat de coronacrisis een **andere ruimte-vraag** met zich meebrengt en daarmee ook een **ander ruimtegebruik en ruimtebeslag**.

Pijnacker-Nootdorp heeft een goede uitgangspositie doordat het zich in groene gebieden bevindt en men er ruim kan wonen. Zolang het virus niet escaleert en de economie niet héél erg tegenzit zal de woningvraag daarom ook hoog blijven

→ Zie: thema fysieke omgeving

3.3 Verdieping thema: Economie en Duurzaamheid

Programma's Economie & Glastuinbouw, Veiligheid & Duurzaamheid

Werkgelegenheid

Situatie pre-corona: Hoewel de glastuinbouw een grote economische actor is binnen de gemeente, zijn in deze sector met name arbeidsmigranten werkzaam. Pijnacker-Nootdorp is een echte woongemeente en de meeste inwoners zijn werkzaam in de regio² in de (zakelijke) dienstverlening en handel³. Er zijn in de gemeente 177 ondernemers actief in de detailhandel. De tendens is dat mensen steeds meer online winkelen waardoor de vraag naar fysieke winkels afneemt. Deze transitie vertaalt zich echter nog niet in leegstand.

Ambities: Pijnacker-Nootdorp streeft naar een uitnodigend ondernemersklimaat met ruimte voor allerlei soorten bedrijven, die zowel lokaal als regionaal gericht zijn. Waar nodig wil de gemeente haar verouderde bedrijventerreinen opknappen en verduurzamen. De drie (winkel)centra en zes bedrijventerreinen dragen bij aan de ruim 16.000 banen binnen de gemeente.

Impact scenario 'golfbeweging': De coronacrisis en de gezondheidsmaatregelen raken de Nederlandse economie dit jaar buitengewoon hard. De economie kromp in het tweede kwartaal van 2020 met 8,5%. Dat is volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) de grootste kwartaalkrimp ooit gemeten. Dat

Banen naar sector

- Industrie
- Landbouw
- Handel
- Collectieve dienstverlening
- Zakelijke dienstverlening
- Overige dienstverlening

komt ook tot uiting in de verwachtingen van het Centraal Planbureau (CPB) die in haar meest recente raming een krimp van 5,1% verwacht over heel 2020. Volgens deze raming loopt de werkloosheid zonder aanvullend steunbeleid op naar 6,5% in 2021.

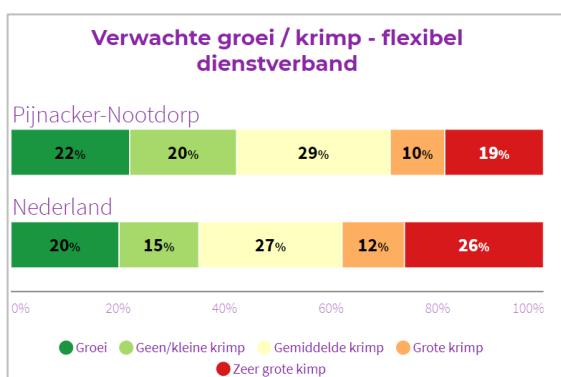
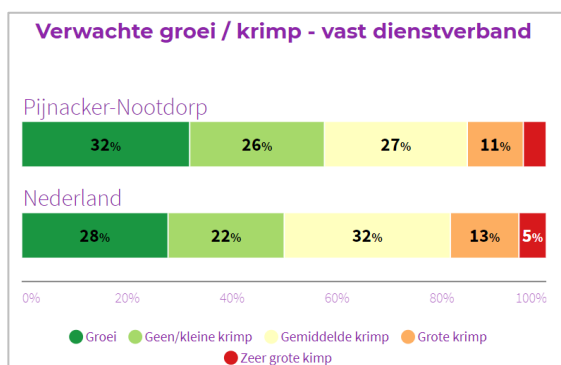
Het aantal werknemersbanen is van februari op maart 2020 met 23.000 afgenomen. Het werkloosheidspercentage en het aantal uitkeringen steeg de eerste maanden na de uitbraak uitzonderlijk snel (en het meest onder jongeren omdat zij het vaakst een flexibel arbeidscontract hebben)⁴. Aan het einde van het eerste kwartaal van 2020 waren er 21% minder vacatures dan in het eerste kwartaal van 2019. Dit is met een afname van 60.000 de grootste daling ooit

² Ecorys, 2018

³ Waarstaatjegemeente, 2020

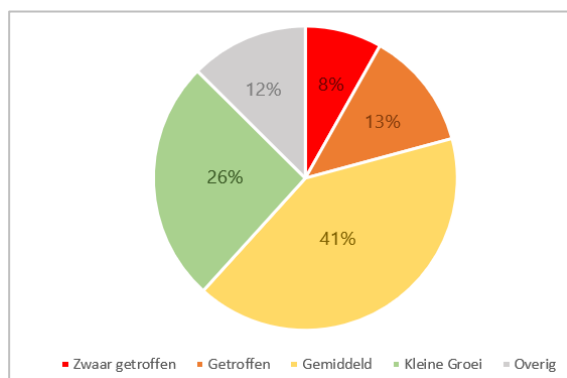
⁴ CBS, 2020; UWV, 2020

gemeten⁵. De laatste maanden daalt de werkloosheid juist weer, maar economische voorspellingen gaan wel uit van een stijging in 2021.⁶ Hoewel Pijnacker-Nootdorp relatief veel ZZP'ers kent – de flexibele schil van de economie – ten opzichte van de rest van de regio⁷, zijn **de meeste inwoners niet werkzaam in zwaar getroffen sectoren**. De verwachte krimp van werkgelegenheid (zowel voor mensen met een vast als een flexibel dienstverband) is dus kleiner dan gemiddeld voor Nederland:

Als gevolg van de coronamaatregelen en angst voor het virus is de online verkoop van producten sterk gestegen ten koste van de detailhandel. De transitie van offline naar online die al gaande was, wordt door corona dus versneld. Ook lokale winkeliers in Pijnacker-Nootdorp worden geraakt. De verschillen tussen branches zijn groot. Landelijk is de verwachting dat

het komend jaar zeker 15% van de non-food winkels zal verdwijnen. In de komende twee jaar zal dit oplopen tot 25-30%. Voor Pijnacker-Nootdorp zijn hiervan geen specifieke cijfers beschikbaar. Sectoren die naast detailhandel hard worden getroffen zijn horeca, cultuur en de luchtvaart. De sierteelt had het met name in de eerste golf zwaar, maar doet het in het najaar van 2020 een stuk beter. Een flinke afname van omzet is ook te zien voor de technologische industrie en (personen)vervoer. Groothandels, chemie, bouwnijverheid en de maakindustrie lijken minder hard getroffen en er is zelfs een groei te zien voor detailhandel food, detailhandel wonen en elektronica, gezondheids- en welzijnzorg, openbaar bestuur en post- en koeriersdiensten⁸. Als deze kennis wordt gecombineerd met de sectorstructuur van bedrijven in Pijnacker-Nootdorp⁹ blijkt dat **de gemeente weinig bedrijven heeft in sectoren die hard worden getroffen**:

Impact scenario 'escalatie': Een nieuwe langdurige lockdown kan grote economische gevolgen hebben, ook voor Pijnacker-Nootdorp. Verdere economische krimp zal leiden tot meer faillissementen en werklozen, en zal doorwerken op tal van andere beleidsterreinen als wonen, het sociaal domein en de (financiering van de) duurzaamheidstransitie.

⁵ CBS, 2020

⁶ CBS, december 2020

⁷ CBS, 2020

⁸ ING/CBS, 2020; SCP, 2020; Waarsaatsjgemeente/UWV, 2020

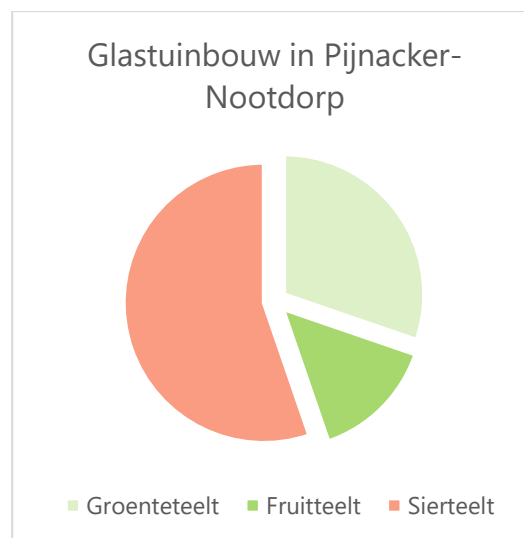
⁹ CBS, 2020; ING, 2020; Regiobedrijf, 2020; Rabobank, 2020; SCP, 2020

Situatie pre-corona: Samen met het Westland en Lansingerland vormt Pijnacker-Nootdorp de top van de glastuinbouw. Niet alleen in Nederland, maar over heel de wereld. Door de gunstige ligging zijn belangrijke handels- en distributieknooppunten in Bleiswijk, Naaldwijk en Aalsmeer op een gemakkelijke manier te bereiken. Samen vormen zij het glastuinbouwcluster: Greenport West-Holland. Er bevinden zich 152 glastuinbouwbedrijven in de gemeente.

Ambities: De glastuinbouw in Pijnacker-Nootdorp moet ook in de toekomst een internationale speler zijn op het gebied van voedsel en gezondheid. Een herstructurering moet ervoor zorgen dat de grote glastuinbouwgebieden zijn doorontwikkeld tot toonaangevende moderne, duurzame glastuinbouwgebieden. Kleinere, minder toekomstbestendige glastuinbouwgebieden moeten in de loop der jaren een andere functie krijgen.

Impact scenario 'golfbeweging': De wereldwijde maatregelen die genomen worden om het coronavirus in te dammen zorgen voor een verstoring van internationale handelsketens waardoor ook de glastuinbouw hard wordt getroffen. De Nederlandse afzetmarkt is gericht op export waardoor naast vraaguitval ook logistieke problemen leiden tot een verstoring van de cyclus van productie, handel en verkoop van bloemen, fruit en groente¹⁰. **De sierteelt werd aanvankelijk door corona aanzienlijk zwaarder getroffen dan de groente en fruitteelt.** Later is de initiële schade doordat veel sierteelt werd weggegooid deels ingelopen door meer lokale afname van producten. Pijnacker-Nootdorp kent relatief veel sierteelt bedrijven ten opzichte van groente- en fruitteelt, hetgeen aanvankelijk dus ongunstig uitpakte.

In het najaar van 2020 lijkt het beter te gaan met de glastuinbouwbedrijven. Vraag en aanbod zijn beter op elkaar afgesteld doordat er minder is aan geplant en de lokale vraag naar bloemen en planten is gestegen. Hierdoor konden er goede verkoopprijzen voor de producten gevraagd worden. Glastuinbouwers die produceren voor de horeca hebben door de tweede golf en de daaruit volgende maatregelen wel weer een tweede klap te verwerken. Ondernemers in de glastuinbouw ervaren daarnaast dat **banken in tijden van corona zeer terughoudend zijn in het financieren van investeringen in duurzaamheid, nieuwbouw of nieuwe teelten.** Hierdoor lopen ook financieel gezonde glastuinbedrijven het risico in de financiële problemen komen. Eventuele faillissementen binnen de glastuinbouw kunnen ook voor kansen zorgen in de reconstructie van de glastuinbouw: de betere (innovatievere, duurzamere) bedrijven groeien en de "ophouders" ruimen het veld. Hoewel in de glastuinbouw veel arbeidsmigranten werkzaam zijn, lijkt er bij de in Pijnacker-Nootdorp gevestigde bedrijven vooralsnog geen tekort aan personeel.

Impact scenario 'escalatie': Een langdurige tweede lockdown zal (nog) grote(re) economische gevolgen hebben, ook voor de glastuinbouw, al lijkt de toename van de lokale afzetmarkt een deel van de verliezen te compenseren.

¹⁰ Coronamonitor Zuid-Holland, 2020

Duurzaamheid

Ambities: Pijnacker-Nootdorp wil in 2050 energieneutraal zijn. Twee derde van de energie die nodig is, wordt dan lokaal opgewekt, onder meer met aardwarmteputten, zonnepanelen en/of zonnecollectoren op de daken van vrijwel alle woningen en zonnepanelen op land in de glastuinbouwgebieden. Voor warmte en elektriciteit wordt gebruik gemaakt van voorzieningen van (buiten) de regio, zoals restwarmte.

Impact corona scenario 'golfbeweging': Corona is op dit moment voor velen de belangrijkste prioriteit. Dit betekent dat de wereldwijde aandacht voor klimaatvraagstukken aan het verminderen is waardoor het uitvoeren van het Klimaatakkoord vertraagd kan worden. Het tijdschema voor de regionale energie-strategieën (RES'en) is verruimd, maar uitgangspunt is toch nog steeds dat de doelen zoals opgenomen in het Klimaatakkoord geen vertraging oplopen. Er is gekozen voor verruiming omdat het democratische en maatschappelijke proces rondom de RES'en in verschillende regio's onder druk is komen te staan als gevolg van corona: het organiseren van participatietrajecten met inwoners, bedrijfsleven en organisaties wordt immers bemoeilijkt door de anderhalve meter maatregel. Ook heeft de politieke agenda van veel raden door de coronacrisis vertraging opgelopen.

Specifiek voor Pijnacker-Nootdorp geldt dat door de coronacrisis de export van sierteelt (vrijwel) volledig is weggefallen, maar daarvoor is een lokale afzetmarkt in de plaats gekomen. Dit leidt tot kortere ketens en minder vervoerbewegingen, wat bijdraagt

aan de duurzaamheidsdoelstellingen van de gemeente. De grootste bron van luchtvervuiling in Pijnacker-Nootdorp is, door de ligging tussen de A4 en de A12, het wegverkeer¹¹. Doordat mensen als gevolg van de coronacrisis thuis moesten werken is **het autoverkeer op de weg afgenomen** waardoor er een (tijdelijke) verbetering van de luchtkwaliteit te zien was¹². Daarnaast was de verwachting dat er door de verminderde export- en importbewegingen een emissiereductie van ongeveer vier procent zou zijn. Echter, doordat de grootvervuilers (in de chemie en industrie) ook tijdens de coronacrisis actief bleven is de uiteindelijke "milieuwinst" beperkt gebleven. Ook in Pijnacker-Nootdorp is de verbeterde luchtkwaliteit door het wegvallen van verkeer tenietgedaan door de tropische temperaturen van deze zomer en de smog die daardoor ontstond. Een ander effect van corona is dat door de onzekere toekomst bedrijven **minder makkelijk financiering krijgen voor investeringen in duurzaamheidsinnovaties**.

Impact scenario 'escalatie': Als reactie op de economische krimp die door een tweede lockdown enkel zal toenemen, zullen burgers en bedrijven mogelijk minder geneigd zijn om te investeren in duurzaamheidsmaatregelen. Ook zullen banken (nog) minder ruimte hebben voor de financiering van innovaties. Dit geldt voor de glastuinbouw (zoals hierboven genoemd), maar ook voor andere sectoren en duurzaamheidsmaatregelen in de privésfeer (bijv. zonnepanelen).

¹¹ GGD Haaglanden

¹² RIVM, 2020

Opgaven economie & duurzaamheid

Uit bovenstaande impactanalyse volgen voor de gemeente Pijnacker-Nootdorp de volgende opgaven:

1 Anticiperen op de groeiende groep nieuwe kwetsbaren als gevolg van de economische crisis. Hoewel de meeste inwoners van Pijnacker-Nootdorp niet werkzaam zijn in getroffen sectoren en ook de meeste bedrijven (m.u.v. de sierteelt) in de gemeente zich niet in getroffen sectoren bevinden, zullen er toch mensen zijn die hun baan verliezen en in financiële moeilijkheden komen. De meeste banen in de regio richten zich op hoger opgeleiden; dit maakt het voor lager opgeleiden lastiger om werk te vinden. Aan de hand van vroegsignalering (zie thema sociaal domein) is nu al te zien dat sommige bewoners van de gemeente het moeilijk hebben. Met name jongeren worden hard getroffen door de veranderende arbeidsmarkt: zij kunnen moeilijker een stageplek vinden en hebben relatief vaak een flexibel contract. Over jeugdwerkloosheid in Pijnacker-Nootdorp zijn geen cijfers bekend.

2 Een rol nemen richting de glastuinbouw. De glastuinbouw is de belangrijkste bedrijfstak in Pijnacker-Nootdorp. Ofschoon veel economische randvoorwaarden op regionaal of landelijk niveau worden geschapen, liggen er ook lokaal opgaven en mogelijkheden. Deze kunnen liggen in het versnellen van ruimtelijke investeringen (bereikbaarheid), maar ook het bekijken van

mogelijkheden en kansen voor versnelde (toch al voorziene) herstructurering en verduurzaming.

3 Omgaan met consolidatie winkelcentra. Winkelcentra staan onder druk door acute vraaguitval en afname van het consumentenvertrouwen; slechts deels opgevangen door de trend 'koop lokaal'. Een deel van de winkeliers zal (versneld) stoppen. Zaak is om tegen deze achtergrond de functie en nabije aanwezigheid van winkels voor het woonplezier op peil te houden. De consolidatie van de winkelcentra gaat niet alleen om het op peil houden van winkels, maar hangt ook samen met sociaal-maatschappelijke voorzieningen, dienstverlening, zorg, opleiding, kinderopvang, sport en recreatie et cetera.

4 De klimaatdoelstellingen niet uit het oog verliezen. De gezondheids crisis, economische crisis en sociale crisis kunnen ervoor zorgen dat het klimaatdoelstellingen naar de achtergrond verdwijnen. De coronacrisis biedt echter wellicht ook kansen om sterk(er) in te zetten op duurzaamheid.

3.4 Verdieping thema: Fysieke omgeving

Programma's Ruimte & Wonen, Mobiliteit, Groen & Recreatie, Veiligheid & Duurzaamheid

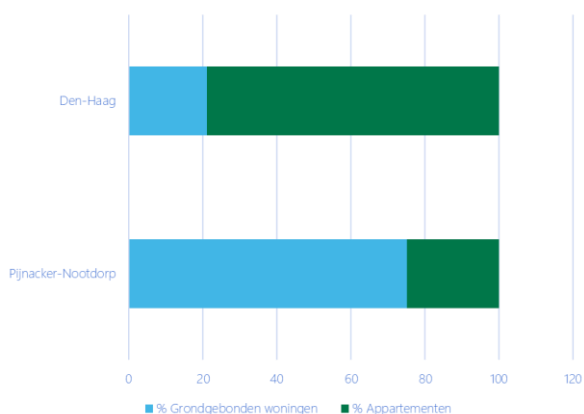

Wonen

Situatie pre-corona: De woningmarkt staat onder druk. Sinds 2013 is het aantal te koop aangeboden woningen in Pijnacker-Nootdorp sterk gedaald. Sinds 2017 daalde ook de gemiddelde vraagprijs van aangeboden woningen, met een lichte stijging in 2020.¹³ De gemeente heeft een aantal woningbouwprojecten (Ackerswoude, Keijzershof, Tuindershof en de Scheg). De verwachting is dat er daarbovenop tot 2040 nog ca. 4.000 nieuwbouwwoningen nodig zijn.

Vergeleken met de regio heeft Pijnacker-Nootdorp relatief veel grondgebonden woningen en relatief weinig appartementen (zie onderstaande grafiek). Dit is in lijn met cijfers over samenstelling van huishoudens: de gemeente kent relatief weinig alleenstaande huishoudens; 75,8% van de huishoudens is samenwonend.¹⁴

Het aandeel koopwoningen is in Pijnacker-Nootdorp aanzienlijk hoger dan het Nederlands gemiddelde (71,4% t.o.v. 57,4%) en de WOZ-waarde van deze woningen ligt hoger dan gemiddeld in Nederland.¹⁵

De relatief kleine huursector bestaat uit 20,1% sociale huur en 8,5% particuliere huur.¹⁶

Ambities: Pijnacker-Nootdorp wil haar woonomgeving zowel kwalitatief als kwantitatief verbeteren. De gemeente heeft de ambitie om nog flink uit te breiden. In principe is dit voor de eigen woningbehoefte, maar feitelijk is de geraamde groei (veel) groter. Naast uitbreiding wordt ingezet op betere benutting van de bestaande voorraad (doorstroming) en de beschikbare ruimte voor wonen (verdichting en herstructurering, ook van glastuinbouwgebied).

Impact scenario 'golfbeweging': Ondanks de coronacrisis is de vraag naar woningen nog steeds groter dan het aanbod in de regio, en in Pijnacker-Nootdorp in het bijzonder. Er is dan ook nog steeds sprake van stijging van de prijzen van koopwoningen.¹⁷ De coronacrisis heeft op twee manieren impact op het thema wonen. Allereerst is er sprake van een **herwaardering van groene gebieden**. Doordat mensen meer tijd thuis doorbrengen, ontstaat er meer behoefte aan ruimte in en rondom het eigen huis. Een mogelijk gevolg hiervan is dat er vanuit nabijgelegen, dichtbebouwde gemeenten Den Haag, Delft, Zoetermeer en Rotterdam een trek ontstaat naar groene woongemeente Pijnacker-Nootdorp. Ten tweede zal **de regionale behoefte aan betaalbare woningen voor kwetsbare groepen** door de negatieve ontwikkelingen en stijgende werkloosheid als gevolg van corona (nog) groter worden.

Impact scenario 'escalatie': Door economische krimp als gevolg van corona daalt de werkgelegenheid, met groeiende (angst voor) werkloosheid tot gevolg. Hierdoor **daalt de vraag naar het aantal**

¹³ Huizenzoeker

¹⁴ CBS, 2019

¹⁵ CBS, 2019

¹⁶ Pijnacker-Nootdorp in cijfers, 2019

¹⁷ CBS, 2020. Vereniging Eigen Huis, 2020. QuickScan, 2020.

koopwoningen: mensen kunnen of durven vanwege (de dreiging van) het verliezen van hun baan geen hypotheek af te sluiten. Een specifiek aandachtspunt voor Pijnacker-Nootdorp is de **betaalbaarheid van woningen voor flexwerkers**. De gemeente heeft in de regio het hoogste aantal flexwerkers, in vergelijking met het totaal aantal banen. Het risico bestaat dat zij door het wegvallen van inkomsten (te) kampen (krijgen) met betalingsproblemen bij hun hypotheek of huur.

Gebruik van de publieke ruimte

Situatie pre-corona: Pijnacker-Nootdorp kent drie kernen omringd door natuur- en recreatieterreinen en agrarische bestemmingen (met name glastuinbouw). Hoewel de gemeente middenin de Randstad ligt, is het landelijke karakter nog volop voelbaar en beleefbaar.

Ambities: Pijnacker-Nootdorp wil in de toekomst nog steeds een herkenbare groene gemeente zijn met het kenmerkende groene buitengebied en groene woonwijken die samen een lokaal natuurnetwerk vormen. De aandacht voor het veranderende klimaat, ecologie en biodiversiteit leidt op sommige plekken geleid tot een andere inrichting van het (openbaar) gebied.

Impact scenario 'golfbeweging': Omdat mensen zich door corona in een kleinere cirkel bewegen, wordt de openbare ruimte in Pijnacker-Nootdorp intensiever en anders gebruikt. De toestroom van recreanten legt druk op de groene (buiten)gebieden van de gemeente en zorgt voor concurrentie tussen de verschillende gebruikersgroepen. **Dit vraagt om keuzes als het gaat om (her)inrichting, beheer en onderhoud van deze gebieden**, bijvoorbeeld het aanleggen, onderhouden en verbeteren van fiets- en wandelpaden en het inrichten van openbare ontmoetingsplekken en buitensportfaciliteiten, die impact hebben op de gemeentelijke financiën. De terrasverruiming, waarvan in Pijnacker-Nootdorp twaalf van de dertien aanvragen zijn goedgekeurd, is een ander

voorbeeld van een (tijdelijke) herinrichting van de publieke ruimte.

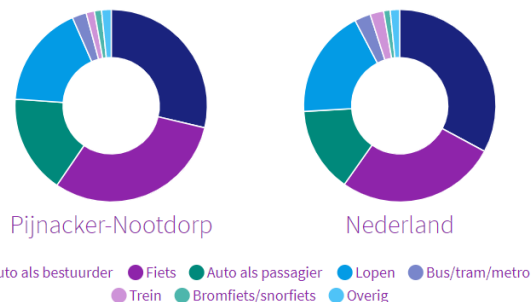
Vanzelfsprekend is ook in Pijnacker-Nootdorp, handhaving van coronamaatregelen (in het bijzonder de anderhalve meter regel) in de openbare ruimte een aandachtspunt.

Impact scenario 'escalatie': Nog meer dat in het scenario 'golfbeweging', zal de handhaving van maatregelen bij een langdurige tweede lockdown een belangrijk aandachtspunt zijn. Hoe langer de maatregelen aanhouden hoe meer het draagvlak hiervoor zal afnemen.

Mobiliteit

Situatie pre-corona: Pijnacker-Nootdorp is een gemeente waar veel mensen wonen die elders werken. Dat leidt tot veel verkeersbewegingen. De gemeente ligt in de oksel van de A12 en A13 en is aangesloten op de Randstadrail (lijn E). Vergelijken met gemiddeld in Nederland wordt er in Pijnacker-Nootdorp iets meer gefietst en iets minder gebruik gemaakt van de auto en trein. Ook wordt er iets minder gelopen.¹⁸

In de gemeente rijdt een regio-taxi, als aanvulling op het ov. Deze is voornamelijk van belang voor mensen met een ziekte of beperking. Daarnaast faciliteert de gemeente leerlingenvervoer voor kinderen die niet zelfstandig naar school kunnen reizen en verder dan zes km van de school woonachtig zijn.¹⁹

Ambities: Pijnacker-Nootdorp wil ook in de toekomst uitstekend bereikbaar zijn met zowel de fiets, de auto als het ov. Het bestaande mobiliteitsnetwerk is in de basis voldoende om de bereikbaarheid te kunnen garanderen, ook in de toekomst met meer

¹⁸ CBS-OViN, 2017

¹⁹ Pijnacker-Nootdorp, 2020

woningen. De gemeente zet in op duurzame mobiliteit door de bestaande infrastructuur beter te benutten en in te zetten op het verminderen, veranderen en verschonen van mobiliteitsvormen. Er staan bijvoorbeeld twee snelfietspaden op de planning en de gemeente was voor corona al gestart met het opstellen van een fietsplan.

Impact scenario 'golfbeweging': Als gevolg van de coronacrisis is de mobiliteitsbehoefte sterk gedaald. Het dagelijkse leven speelt zich relatief meer af rondom het huis, waardoor er minder noodzaak is voor lange afstandsvervoer. Inmiddels zijn basis- en middelbare scholen en kinderdagverblijven weer open. Wat betreft werk luidt het advies van het RIVM nog steeds: werk zoveel mogelijk vanuit huis.

De ontwikkeling van mobiliteit is onhelder. De oproep om thuis te werken zorgt voor minder auto's op de weg en minder reizigers in het ov, maar daar staat een lichte stijging in het vrachtverkeer tegenover. Het totaal aantal vervoersbewegingen ligt aanzienlijk lager dan voor de coronacrisis, maar het is de vraag in hoeverre dit een blijvend effect is.

Opgaven fysieke omgeving

Uit bovengenoemde impactanalyse volgen de volgende opgaven:

1 Inspelen op de veranderende woningbehoefte en waardering van de publieke ruimte. De woningbouwopgave blijft groot, maar er zijn wel verschuivingen zichtbaar. Zo neemt de regionale vraag naar betaalbare woningen voor kwetsbare groepen toe. Bovendien is er een herwaardering van de buitenruimte in de directe nabijheid van woningen. Een aantrekkelijke buitenruimte in een stedelijk gebied wordt onder meer gevormd door het faciliteren van activiteiten (recreatie, ruimte voor ontmoeting), passende architectuur, comfort en diversiteit; het vormgeven hiervan vormt een opgave voor de gemeente. Tot slot is de onvoorspelbaarheid van de woningmarkt in het scenario escalatie een

Het gebruik van de (elektrische) fiets is als gevolg van de coronacrisis enorm toegenomen, als alternatief voor het ov én als recreatieve bezigheid in de buitenlucht. Mogelijk zal ook de populariteit van deelauto's, als alternatief voor het ov, toenemen. Tot slot wordt er sinds de coronacrisis ook meer functioneel en recreatief gewandeld.

Op de regionale vervoersbedrijven heeft de coronacrisis een grote financiële impact. De invulling en bekostiging van het ov is regionaal belegd (Vervoersautoriteit MRDH); daar heeft Pijnacker-Nootdorp dus enkel indirect invloed op.

Impact scenario 'escalatie': In de huidige tweede lockdown zien we dat het aantal vervoersbewegingen met de auto en het ov weer afneemt. Wanneer deze situatie lang voortduurt zal de financiële positie van de vervoersbedrijven in de regio nog verder onder druk komen te staan: minder reizigers betekent immers minder inkomsten,

zogenaamd 'wicked' vraagstuk voor de gemeente: de toekomst is onzeker, terwijl wonen bij uitstek een beleidsterrein is waar keuzes (en investeringen) moeten worden gemaakt voor de lange termijn.

2 Inspelen op veranderende vormen van mobiliteit. De ontwikkelingen rondom mobiliteit, in het bijzonder voor de modaliteiten auto en ov, laten zich zeer lastig voorspellen. Wel is de verwachting dat er blijvend meer gefietst en gewandeld zal worden. Dit momentum kan worden gebruikt om een extra impuls te geven aan de ambities op het gebied van duurzame mobiliteit.

3.5 Verdieping thema: Sociaal domein, Onderwijs en Cultuur

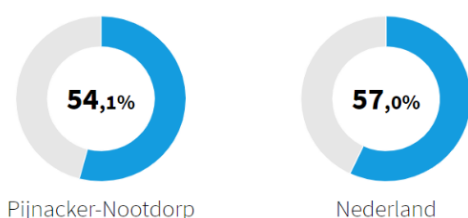
Programma's Collectieve voorzieningen, Individuele voorzieningen, Onderwijs

Sociaal domein en maatschappelijke cohesie

Situatie pre-corona: Pijnacker-Nootdorp heeft relatief veel meerpersoonshuishoudens met kinderen. Het gebruik van huisartsenzorg, wijkverpleging en GGZ is veel lager dan gemiddeld in Nederland. Het aantal personen en huishoudens met een bijstandsuitkering is relatief laag. Daarnaast zijn relatief veel werkenden ZZP'ers, die een hoger inkomen hebben dan het Nederlands gemiddelde. De inwoners van Pijnacker-Nootdorp verlenen evenveel mantelzorg als landelijk gemiddeld, al komt uit gesprekken met de gemeente naar voren dat er in Pijnacker-Nootdorp veel "verborgen mantelzorgers" zijn. Dit zijn mensen die zichzelf niet als mantelzorger bestempelen maar wel voor iemand zorg dragen. Het percentage vrijwilligers in Pijnacker-Nootdorp ligt met 35% boven het landelijk gemiddelde van 29,7%²⁰. Dit kan duiden op een bovengemiddelde betrokkenheid bij de omgeving, maar dat hoeft niet. De bewoners van Pijnacker-Nootdorp waarderen hun wijk gemiddeld met een 7,9. Dit geeft aan dat de inwoners over het algemeen prettig wonen in hun wijk. De *betrokkenheid* bij de wijk echter wordt gemiddeld met een 6,7 beoordeeld en dat is dus een stuk lager. Het sociaal vertrouwen is lager dan landelijk gemiddeld:

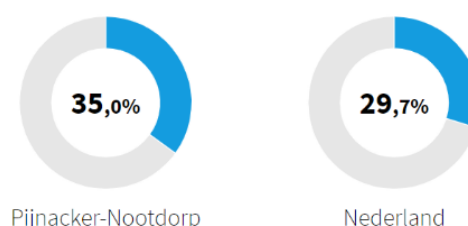
Sociaal vertrouwen (2013-2016)

Ambities: Pijnacker-Nootdorp wil ook in de toekomst een levendige en actieve samenleving zijn, waar iedereen op zijn of haar manier meedoet. Inwoners voelen zich betrokken bij elkaar en kijken naar elkaar om. Basisvoorzieningen op het gebied van zorg, onderwijs en winkels zijn in de buurt en goed bereikbaar.

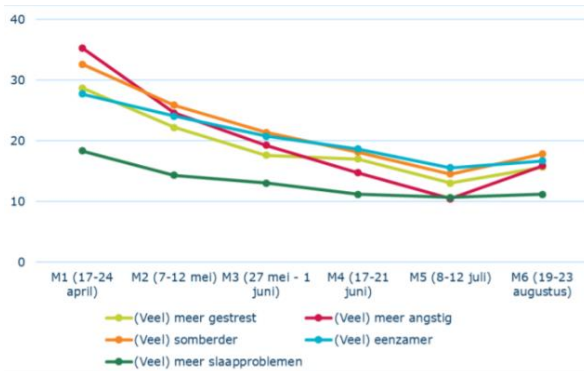
Impact scenario 'golfbeweging': Er ligt veel druk op de GGD Haaglanden door het moeten uitvoeren van coronatesten, het beantwoorden van vragen en het uitvoeren van bron- en contactonderzoeken. Daarnaast heeft de reguliere zorg tijdens de coronacrisis voor een deel stilgelegen. Die achterstand zal moeten worden ingehaald. Financieel staat de GGD onder druk doordat zij enerzijds meer kosten moet maken door de extra coronataken (denk aan bijscholing, laboratoriumkosten, aanschaf persoonlijke beschermingsmiddelen, langere werkdagen en inzet extra personeel) en anderzijds opbrengsten (denk aan het uitblijven van reizigersvaccinaties) misloopt. Het Rijk heeft toegezegd dat alle kosten worden gedekt die de GGD heeft gemaakt de afgelopen periode en de komende periode nog zal maken vanwege het coronavirus. Hetzelfde geldt voor gedeerde inkomsten.

Vrijwilligers (2016)

²⁰ GGD/CBS/RIVM, 2016

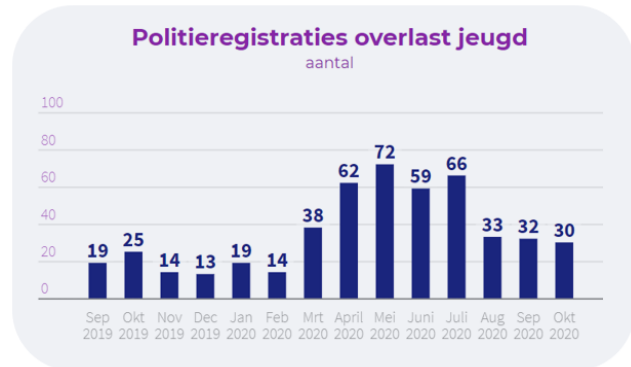
De coronacrisis kan leiden tot gevoelens van angst, stress en eenzaamheid. GGD Haaglanden en het RIVM²¹ hebben sinds half april zes metingen uitgevoerd van het mentaal welbevinden van inwoners van de regio. Onderstaande trendgrafiek laat zien dat **gevoelens van (meer) somberheid, angst en stress** in de periode tot begin juli afnamen, maar sindsdien weer toenemen. Ook wat betreft **gevoelens van (meer) eenzaamheid** is er vanaf begin juni niet langer sprake van een dalende trend. Dit wijst erop dat de emotionele dreiging van het coronavirus sinds begin juni weer licht is toegenomen, met **een daling van het mentaal welbevinden** van de respondenten als gevolg.

Ouderen en jongeren zijn bijzonder kwetsbare groepen. Inmiddels worden in Pijnacker-Nootdorp activiteiten, dagbesteding en diensten gericht op ouderen weer opgepakt en mogen woon-zorgcomplexen weer bezoek ontvangen. Vrijwilligers worden nog beperkt ingezet aangezien deze zelf vaak onderdeel uitmaken van de risicogroep. Hierdoor, en door de anderhalve meter maatregelen, kunnen er veel minder ouderen deelnemen aan activiteiten dan voorheen.

Gedurende de coronacrisis was er in Pijnacker-Nootdorp veel samenwerking te zien tussen vrijwilligersinitiatieven, de gesubsidieerde instellingen - zoals SWOP, jeugd en jongerenwerk - en lokale ondernemers. Hoewel er als gevolg van de coronacrisis dus een stijgende sociale cohesie te zien was is de sociale stabiliteit ook onder druk komen te staan. Tijdens de eerste golf was er meer overlast van jeugd, zo ook in Pijnacker-Nootdorp zoals de grafiek met politieregistraties laat zien. Na de zomer zijn deze cijfers

teruggelopen, al liggen ze nog steeds hoger dan voor de coronacrisis. Het oplopen van de cijfers kan ook deels komen doordat mensen meer thuis zijn en daardoor meer overlast ervaren.

Wat ook opvalt, is dat het **aantal meldingen van vroegsignalering schuldenproblematiek in Pijnacker-Nootdorp is verdubbeld** ten opzichte van de periode vóór de coronacrisis. Dit duidt op toenemende financiële kwetsbaarheid van met name laaggeschoolde inwoners in de gemeente. Omdat banen in de buurt van Pijnacker-Nootdorp voornamelijk in de zakelijke dienstverlening liggen én gericht zijn op hoger opgeleiden kan het voor laaggeschoolde mensen ingewikkeld zijn om een baan te vinden. Ook moet er rekening gehouden worden met een uitgestelde vraag naar jeugdzorg. De uitval van jeugdhulp tijdens de eerste maanden van de coronacrisis was voor sommige kinderen een probleem en voor andere kinderen niet. Door dit goed in beeld te brengen kan de afgelopen periode dus ook **een kans bieden voor normalisering**.

Impact scenario 'escalatie': Een langdurige tweede lockdown zal de hierboven genoemde effecten – druk op de GGD, psychische gevolgen op Nederlanders en in het bijzonder ouderen en jongeren, sociale instabiliteit en toenemende financiële kwetsbaarheid van (bepaalde groepen) inwoners – verder versterken.

²¹ Panelonderzoek GGD Haaglanden, RIVM en GGD-GHOR Nederland, factsheet trends meetronde 1 t/m 6.

Onderwijs

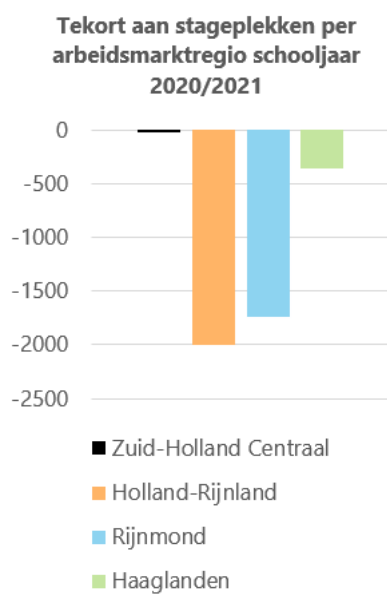
Situatie pre-corona: In Pijnacker-Nootdorp bevinden zich 20 basisscholen en één school voor algemeen voortgezet onderwijs). De gemeente zet in op het realiseren van zogenoemde IKC's (Integrale Kind Centra). Uitgangspunt is één IKC of één MFA (Multifunctionele Accommodatie) met meerdere scholen of meerdere IKC's onder één dak per wijk.

Impact scenario 'golfbeweging': Na een periode waarin ze hun deuren moesten sluiten, zijn kinderopvangcentra en nu ook de basis- en middelbare scholen weer open. Er zijn zorgen over eventueel opgelopen leerachterstanden en/of sociaal-psychische effecten van de crisis op kinderen. De sociale functie en de structuur van de school is immers een tijd weggevallen in het leven van kinderen en jongeren waardoor de oefening in het zich sociaal tot anderen verhouden zich veelal beperkte tot de thuissituatie. Dit raakt kinderen en jongeren in hun sociaal-emotionele ontwikkeling en de ontwikkeling van hun brein²². Het is dus van belang om vast te stellen hoe de leerlingen ervoor staan en hoe zij de crisistijd hebben ervaren.

Ambtelijk wordt aangegeven dat de schoolbesturen in Pijnacker-Nootdorp de kinderen goed in beeld hebben en dat er tijdens de eerste lockdown adequaat is opgetreden tegen verzuim. In de herfst- en wintermaanden is het schoolverzuim toegenomen door de maatregel om bij milde klachten thuis te blijven. Het onderwijsveld in Pijnacker-Nootdorp heeft er echter vertrouwen in dat eventueel opgelopen onderwijsachterstanden voldoende weggevoerd kunnen worden. Waar echter ook rekening mee gehouden moet worden, is dat door de maatregel om bij milde klachten thuis te blijven ook docenten zich vaker zullen ziekmelden. Met het oog op het landelijke lerarentekort zullen ziekteposities niet groot zijn waardoor scholen mogelijk in de problemen komen.

Zoals ook eerder genoemd verdienen jongeren extra aandacht. Omdat het advies vanuit de Rijksoverheid nog steeds gericht is op thuiswerken kiezen veel bedrijven ervoor om geen stageplekken aan te bieden omdat er dan niet voldoende begeleiding gegeven kan worden. Per 27 augustus bedraagt het landelijke

tekort daardoor bijna 21.000 stages en leerbanen²³. **De arbeidsmarktregio waar Pijnacker-Nootdorp deel van uitmaakt kent ook een tekort aan stageplekken, al ligt dit met 23 een stuk lager dan in de omliggende arbeidsmarktregio's** (zie grafiek).

Uit de focusgroep kwam naar voren dat **er op dit moment minder peuters staan ingeschreven bij de grootste peuteropvang in Pijnacker-Nootdorp dan voor corona**. Gedurende de sluiting tot de zomer zijn er geen aanmeldingen geweest en mogelijke tweede sluiting geeft grote financiële problemen. Dit zet de gemeentelijke ambitie om 'een voorschools aanbod van goede kwaliteit te regisseren voor de jeugd tot 4 jaar' en het signaleren en vroegtijdig aanpakken van achterstanden, onder druk.

Impact scenario 'escalatie': Bij een blijvend hoog besmettingsniveau blijft het een optie dat scholen en kinderopvangcentra nog langer hun deuren moeten sluiten, waardoor leerachterstanden oplopen en kinderen uit instabiele gezinnen (meer) psychische problemen zullen ervaren. Tijdens de eerste lockdown hadden de schoolbesturen in Pijnacker-Nootdorp alle kinderen goed in beeld en is er adequaat opgetreden bij zorg en verzuim. Van belang is om bij een

²² Shonkhoff, 2020

²³ Beroepsonderwijs & Bedrijfsleven, 2020

tweede lockdown deze kinderen goed in de gaten te blijven houden en de goede aanpak voort te zetten. Een specifiek aandachtspunt voor Pijnacker-

Cultuur

Situatie pre-corona: Pijnacker-Nootdorp is een groeiende gemeente, maar heeft nog de culturele voorzieningen die passen bij een kleine gemeente. Er zijn verschillende instellingen zoals het culturele centrum de Trucker, het multidisciplinaire CulturA & Zo (dat met een lening van de gemeente tot stand is gekomen), 't Speeltoneel en verschillende kunstroutes. In het pand van stichting CulturA & Zo zijn naast de bibliotheek, theater, bioscoop en horeca ook verschillende welzijnsvoorzieningen gevestigd zoals SBJ Samen Sterk.

Impact scenario 'golfbeweging': Culturele instellingen moeten vooralsnog draaien met een sterk verminderde capaciteit om de anderhalve meter te kunnen handhaven. **Het verdienmodel is echter gebaseerd op volle zalen, kaartverkoop en baromzet en staat daarmee haaks op de anderhalve meter samenleving.** Dit geldt ook voor bijvoorbeeld

Nootdorp bij een tweede sluiting is de financiële positie van de grootste peuteropvangaanbieder in de gemeente.

CulturA & Zo, dat nu maximaal dertig mensen kan ontvangen in haar theater en dus geen rendabel programma kan draaien. Het inkomstenverlies van het cultuurcafé in CulturA & Zo bedraagt naar schatting 30.000 euro²⁴. Als de horeca weer open mag en de omzet daardoor enigszins kan aantrekken, mogen er alsnog minder mensen ontvangen worden vanwege de afstandsbeperkingen. Daar komt bij dat culturele instellingen (veelal) geen winstoogmerk hebben: er zijn vaak wel reserves, maar niet genoeg om de coronacrisis op te vangen. Ook in het scenario 'golfbeweging' staat de culturele sector dus zwaar onder druk.

Impact scenario 'escalatie': Bij een langdurige tweede lockdown ondervinden de culturele instellingen nog grotere grote financiële problemen met mogelijke faillissementen in de cultuursector tot gevolg.

²⁴ QuickScan, 2020

Opgaven Sociaal Domein, Onderwijs & Cultuur

Uit bovengenoemde impactanalyse volgen de volgende opgaven:

1 Borgen van de zorg, de sociale stabiliteit en cohesie. Ofschoon de uitgangspositie van Pijnacker-Nootdorp goed is, kent ook deze gemeente groepen die aandacht behoeven. Bovendien zien we signalen dat de sociale stabiliteit en cohesie onder druk (kunnen komen te) staan. De opgave is om ervoor te zorgen dat ook in de toekomst alle inwoners van de gemeente mee kunnen blijven doen.

2 Behouden van de bestaande infrastructuur en het prepareren op de nieuwe omstandigheden. Door de coronacrisis staan culturele instellingen onder druk, hetgeen de culturele infrastructuur in Pijnacker-Nootdorp ondermijnt. Hetzelfde geldt voor de voorschoolse opvang. Daarnaast moeten accommodaties worden

aangepast, zoals scholen en andere gebouwen (ventilatie).

3 De signalen goed monitoren en voorbereid zijn om groeiende groepen zorg en ondersteuning te bieden. Afgaande op enkele indicatoren zijn er voorzichtige signalen dat de hulpvraag (in de toekomst) toeneemt. Er kan een (regionale) link worden gemaakt tussen onderwijs en bedrijfsleven en instrumenten zoals “leven lang leren” en Social Return On Investment (SROI) zouden verder ontwikkeld kunnen worden. Toekomstgericht onderwijs, arbeidswetgeving en inkomenssteun moeten goed geïntegreerd zijn.²⁵ Specifiek voor de jeugdzorg geldt dat monitoring inzicht geven in of de uitval gedurende de coronacrisis een signaal is van een uitgestelde vraag óf van een kans voor normalisering.

²⁵ Global Competitiveness Report 2020. World Economic Forum, 16 December 2020

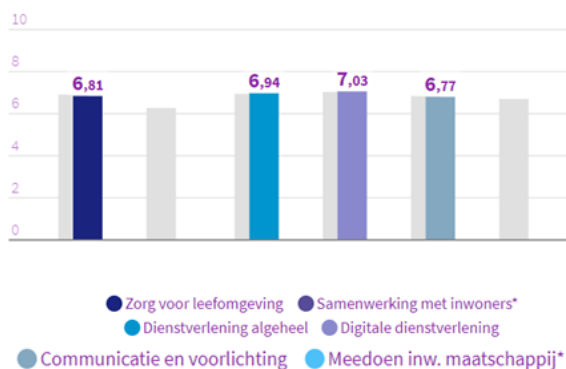
3.6 Verdieping thema: Bestuur, Dienstverlening en Veiligheid

Programma's Bestuur en dienstverlening, Veiligheid

Bestuur en dienstverlening

Situatie pre-corona: Wat betreft de gemeentelijke dienstverlening ontloopt de waardering van inwoners van Pijnacker-Nootdorp het gemiddelde van de provincie Zuid-Holland nauwelijks (schaal 1-10):²⁶

De meest in het oog springende omstandigheid is – net als voor alle andere gemeenten in Nederland – de financiële uitdagingen die op Pijnacker-Nootdorp afkomen. De financiële positie van gemeenten staat al langere tijd onder druk. Grote maatschappelijke opgaven – nog los van de coronacrisis – vragen om gemeentelijke investeringen, maar door druk op de exploitatie kunnen veel gemeenten geen dekking voor de bijbehorende kapitaallasten vinden.²⁷ De solvabiliteitsratio – het aandeel van de bezittingen op de balans dat niet met schuldverplichtingen is belast – is voor Pijnacker-Nootdorp iets lager dan het Nederlands gemiddelde. Met een netto investeringsquote van -0,9% is het niveau van investeringen in (im)materiele vaste activa (gronden, gebouwen, wegen, maar bijvoorbeeld ook ICT-apparatuur en kantoormeubilair) door Pijnacker-Nootdorp erg laag.²⁸ De gemeente kent een onbenutte OZB-capaciteit van

4% – dat is fors hoger dan landelijk gemiddeld (1,4%).²⁹

Ambities: Pijnacker-Nootdorp zet in op participatie en aansluiting bij de actieve gemeenschap. Onder het thema 'In verbinding' van de Uitvoeringsagenda van het college worden de inwoners, organisaties en verenigingen, ondernemers en raad vanuit partnerschap en co-creatie betrokken.

De gemeente beschouwt de dienstverlening als een dynamisch proces dat zich constant aanpast aan de eisen van de tijd. Er is een integraal programma, waarin ICT en dienstverlening in relatie tot elkaar worden ontwikkeld. Van de 380 gemeenten in Nederland (in 2018) neemt de gemeente de 16e positie in bij digitale volwassenheid voor burgers en de 32e positie bij digitale volwassenheid voor ondernemers. Als werkgever streeft de organisatie naar een dynamische werkomgeving met veel ruimte voor zelfontplooiing en groei.

Impact scenario 'golfbeweging': De coronacrisis en -maatregelen hebben een enorme impact op de gemeentelijke dienstverlening. Van de loketfunctie tot inspraak- en participatieprocessen: de anderhalve meter samenleving vraagt om het **organiseren van een andere vorm van contact tussen gemeente en inwoner**. Digitalisering biedt mogelijkheden, maar niet alle inwoners gaan even gemakkelijk in deze transitie mee.

Wat betreft de gemeentefinanciën maakt de coronacrisis pijnlijk zichtbaar waar het knelt. Zo stelt de Raad voor het openbaar bestuur dat onder meer de BUIG-systematiek, trap-op-trap-af-systematiek en huidige verdeelmechanismen niet passend zijn om deze situatie het hoofd te bieden.³⁰

²⁶ VNG Burgerpeiling. De grijze staven geven het gemiddelde voor Zuid-Holland weer. De categorieën 'samenwerking met inwoners' en 'meedoen van inwoners in de maatschappij' zijn voor Pijnacker-Nootdorp niet beschikbaar.

²⁷ VNG, 2020

²⁸ VNG, financiële posities gemeenten 2018

²⁹ VNG, financiële posities gemeenten 2018

³⁰ Fraanje & De Jong, 2020

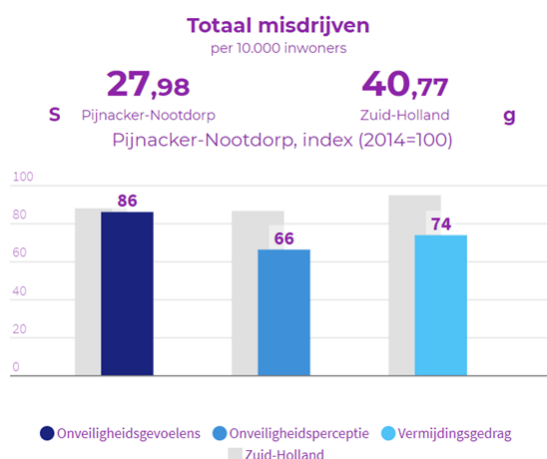
Nog steeds geldt het RIVM-advies om zoveel mogelijk thuis te werken. De gemeentelijke organisatie volgt dit advies op. **Door het verplicht (groten-deels) thuiswerken is een enorme digitaliserings-slag gemaakt.** Nu de periode van thuiswerken steeds langer duurt en het einde nog niet in zicht lijkt, is het van belang om de effecten hiervan in beeld te krijgen en hierop te acteren. Dit heeft zowel betrekking op het welzijn van medewerkers (inrichting thuiswerkplek, mentale impact) als op digitalisering (onder meer informatieveiligheid, beschikbaarheid digitale hulpmiddelen). Op termijn is het heel goed mogelijk dat thuiswerken een vanzelfsprekend onderdeel is van het werkende leven.

Tijdens de periode van 'intelligente lockdown' moest de gemeenteraad noodgedwongen digitaal vergaderen. In de zomer vergaderde de raad enige tijd weer fysiek, maar wel met beperkte aanwezigheid. Per

Veiligheid

Situatie pre-corona: Zowel wat betreft zichtbare criminaliteit als gepercipieerde veiligheid scoort Pijnacker-Nootdorp beter dan gemiddeld in de provincie Zuid-Holland. Dat blijkt bijvoorbeeld uit cijfers over het totaal aantal misdrijven en de onveiligheidsbeleving:³¹

³¹ Politie, Q2 2020; CBS Veiligheidsmonitor, 2019

³² Hierin wordt op wijk- en buurtniveau gemonitord in welke mate de leefomgeving aansluit bij de

vergadering was er één fractievertegenwoordiger per partij aanwezig, wat ruggenspraak ingewikkelder maakte. Ook waren de raadsvergaderingen niet publiekelijk toegankelijk en zijn er überhaupt minder contactmomenten tussen raadsleden en inwoners. **Het democratisch proces en de 'participatie-samenleving' komen hierdoor onder druk te staan.**

Impact scenario 'escalatie': In dit scenario wordt het digitaal werken, vergaderen en dienst verlenen zo mogelijk nog belangrijker dan in het scenario, 'golfbeweging'. Hiervoor gelden eerdergenoemde randvoorwaarden (informatieveiligheid, beschikbaarheid digitale hulpmiddelen, aandacht voor groepen die niet mee kunnen in de digitale transformatie). Een tweede lockdown betekent ook dat de raadsvergaderingen opnieuw digitaal zullen moeten plaatsvinden.

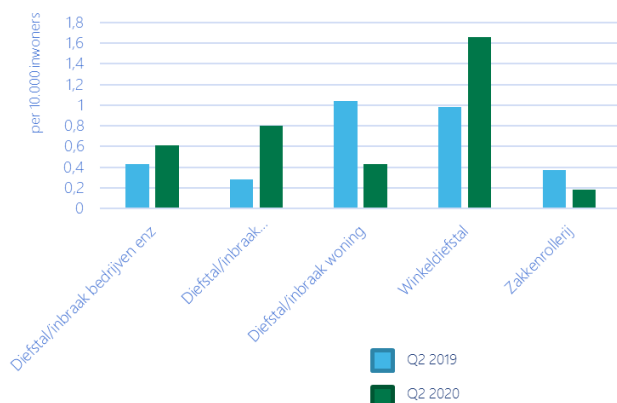
In de 'Leefbaarometer' van het ministerie van BZK³² uit 2018 scoort Pijnacker-Nootdorp hoger dan gemiddeld en fors hoger dan buurgemeenten Delft, Den Haag en Zoetermeer, maar lager dan naburig Lansingerland.

Ambities: Pijnacker-Nootdorp wil een veilige gemeente zijn om in te wonen, te werken en te recreëren. De gemeente zet daarom in op het regisseren en faciliteren van veiligheid en leefbaarheid door en met inwoners, bedrijven en partners.

Impact scenario 'golfbeweging': Doordat het leven zich sinds de coronacrisis meer in en rondom huis afspeelt, is er een **toename van sociale controle in de woonwijken**. Dat is terug te zien in het aantal diefstallen/inbraken in woningen: dat is in Q2 en Q3 2020 fors lager dan in Q2 en Q3 2019. Wat echter ook opvalt, is dat het aantal winkeldiefstallen in Q2 2020 juist hoger lag dan in Q2 2019. Mogelijk heeft dit ermee te maken dat vanwege corona **mensen minder vaak fysieke winkels bezoeken en de sociale controle daarmee afneemt**³³.

voorwaarden en behoeften die er door de mens aan worden gesteld.

³³ Politie Q2 2019 en Q2 2020

Doordat het leven zich veelal thuis afspeelt ontstaan ook daar nieuwe problemen. Ambtelijk werd aangegeven dat er in augustus en begin september 2020 in Pijnacker-Nootdorp meer huisverboden waren dan het jaar daarvoor, maar dat dit later weer sterk afnam. Over heel 2020 is het aantal huisverboden gelijk aan eerdere jaren. Landelijk nemen de meldingen bij Veilig Thuis toe. Corona zorgt lijkt enerzijds voor meer conflicten in de thuissituatie te zorgen en anderzijds ook voor moeilijkheden om hulp te verlenen. De GGZ houdt zich bezig met suïcidepreventie, maar door de coronamaatregelen gebeurt dit in sterk aangepaste vorm waardoor bijvoorbeeld huisbezoeken moeilijker worden. Er is dus een sterke link tussen het sociaal domein en het thema veiligheid.

Criminaliteit zal zich door de versnelde digitalisering ook meer online afspelen: landelijk is een toename van **cybercriminaliteit** (valse e-mails, sms- en whatsapp-berichten, phishing, etc.) zichtbaar.³⁴ Een ander veiligheidsrisico als gevolg van de coronacrisis ligt bij **ondermijning**. Ondernemers die het financieel moeilijk hebben zijn kwetsbaarder voor investeringen door criminelen.

Vanzelfsprekend vormen de coronamaatregelen zelf ook een opgave voor het domein openbare orde en veiligheid. Navolging van de anderhalve meter maatregel neemt (verder) af. De regels zijn daarnaast soms moeilijk te handhaven, zoals bijvoorbeeld op sportclubs waar men op het veld geen anderhalve meter afstand hoeft te houden, maar in de kleedkamer of in de kantine weer wel. Hierin is Pijnacker-Nootdorp overigens niet anders dan andere gemeenten. De Veiligheidsregio Haaglanden kan aanvullende lokale en regionale maatregelen afkondigen wanneer het aantal besmettingen (te veel) toeneemt. Een aandachtspunt daarbij is de **capaciteit die de gemeente tot haar beschikking heeft voor het handhaven van maatregelen**. De gemeente had drie boa's in dienst en heeft dit uitgebreid tot zes. Ambtelijk wordt aangegeven dat er in Pijnacker-Nootdorp ook aandacht is voor preventieve maatregelen. Door als gemeente langs te gaan bij bijvoorbeeld (horeca)ondernemers om te informeren over de maatregelen, kan worden voorkomen dat er bekeuringen worden uitgedeeld.

Impact scenario 'escalatie': Het is mogelijk dat er nieuwe of andere maatregelen komen die dan ook meteen vragen om extra handhaving. Dit zal veel aandacht en capaciteit vragen. Een langdurige tweede lockdown zal naar verwachting ook een weerslag hebben op de gemoedstoestand van de mensen. Bovendien is de kans op werkloosheid groter als de crisis langdurig aanhoudt. Meer armoede en werkloosheid in combinatie met een negatief toekomstperspectief kunnen zorgen voor meer criminaliteit, huiselijk geweld, overlast en burgergeschillen.

³⁴ CCV, 2020

Opgaven Bestuur, Dienstverlening en Veiligheid

Uit bovengenoemde impactanalyse volgen de volgende opgaven:

- 1 Inwoners democratisch betrokken houden en nieuwe vormen van participatie ontwikkelen.** Zolang de coronamaatregelen van kracht blijven, is de uitdaging om inwoners betrokken houden bij de gemeente. Digitalisering vormt een deel van de oplossing, maar niet iedereen kan hier zonder meer in mee. Speciale aandacht voor laaggeletterden en digitaal minder of niet vaardigen is vereist. Investerings in nieuwe vormen van participatie kunnen ook ná corona kansen bieden om meer inwoners vaker te betrekken bij ontwikkelingen in Pijnacker-Nootdorp.
- 2 Knellende gemeentefinanciën vragen om scherpe inhoudelijke keuzes.** Alle Nederlandse gemeenten kampen met financiële uitdagingen en de coronacrisis doet hier nog een schepje bovenop. Meer nog dan anders zullen scherpe politieke keuzes nodig zijn over welke inhoudelijke opgaven en welke oplossingsrichtingen voorrang krijgen.
- 3 Aanpassen van de organisatie.** Zoveel mogelijk vanuit huis werken en veel digitaal vergaderen lijkt voorlopig de norm. Bovendien leidt de coronacrisis tot andere prioriteiten en nieuwe uitdagingen, waardoor werkzaamheden veranderen en andere vaardigheden nodig zijn. Dit alles vraagt om aanpassingen in de werkwijze (voortzetten van de digitalisering) de randvoorwaarden om dit mogelijk te maken (informatieveiligheid, beschikbaarheid digitale hulpmiddelen, prettige thuiswerkplek, actief organiseren van ontmoeting op een 'coronaproof' gemeentehuis, (bij)scholing). De opgave is, kortom, om een nieuw wenkend perspectief te bieden aan de werknemers van de gemeente.
- 4 De signalen op het gebied van veiligheid goed monitoren.** Bijzondere aandacht verdienen het veranderde gebruik van de publieke ruimte, met soms overlast tot gevolg, en de toename van cybercriminaliteit.

4. Wat te doen? Vraagstukken en richtingen

Met het bovenstaande beeld van de impact van de coronacrisis en de opgaven die daaruit voortkomen voor Pijnacker-Nootdorp, is de vraag welke handelingsrichtingen daar nu bij horen. Oftewel: wat te doen? Daarover is een dialoog gevoerd met de raad, maatschappelijke organisaties, ondernemers en de gemeentelijke organisatie. Er is gesproken over vraagstukken die uit de opgaven voortkomen, ambities en mogelijkheden. Daarmee werd samen betekenis gegeven aan het beeld dat in de eerste hoofdstukken van deze analyse wordt beschreven. Dit laatste deel schetst eerst drie factoren die daarvoor onder ogen moeten worden gezien per thema. Daarna komen we toe aan de vraagstukken die in de dialoogfase aan de orde zijn geweest. Per vraagstuk gaan we in op doelen en beleid. Daarbij gaat het soms om nieuwe richtingen, en soms om bestaande doelen of beleid die door de coronacrisis moeten worden aangepast.

4.1 Drie bepalende factoren

De vraag 'wat te doen' is niet makkelijk te beantwoorden. Om dat verstandig te doen, moeten drie factoren in het oog worden gehouden.

In de eerste plaats de factor **ambitie**. Oftewel: waar wil je heen; wat vind je belangrijk? Als belangen, normen en waarden met elkaar botsen kunnen uiteenlopende beelden en discussies ontstaan over het vraagstuk of de aanpak ervan. In het begin van de coronacrisis was de gerichtheid op gezondheid allesoverheersend. Later werden ook economische belangen over het voetlicht gebracht. Maar er zijn nog veel meer invalshoeken die leven: het welzijn van mensen, de veiligheid, het milieu. In de dialoog stond in de eerste plaats centraal wat mensen in Pijnacker-Nootdorp belangrijk vinden voor de toekomst.

In de tweede plaats is er **kennis** nodig: hoe zorgen we dat we de ambitie realiseren? In de coronacrisis zien we een groeiend inzicht op tal van terreinen waar dat eerder ontbrak. Aan de andere kant is er ook nog veel onbekend. Maar niet *alles* is door de coronacrisis onhelder geworden. Er zijn wel degelijk vraagstukken waar voldoende kennis is (en wordt ontwikkeld) om actie te ondernemen. Bovendien kunnen experimenten op een kleinere schaal inzichten opleveren die vervolgens breder kunnen worden toegepast.

Tot slot de **dynamiek**: de ontwikkelingen gaan zo snel dat veel vraagstukken veranderlijk en onvoorspelbaar zijn. In deze coronatijd is dit een factor die diep ingrijpt op het 'normale' functioneren van de

gemeente. De dynamiek kan in de eerste plaats een kennisvraag met zich meebrengen. Zeker in het begin van de coronacrisis, maar ook nu nog, hebben we te maken met ontwikkelingen die we nog niet kennen of snel veranderen. Dat brengt een steeds grotere stroom aan nieuwe onderzoeken en rapporten met zich mee. Maar de dynamiek van corona heeft ook invloed op de ambities: door de coronacrisis wordt aan andere zaken belang gehecht, zoals ruimte dichtbij huis. Bovendien bracht de crisis een momentum met zich mee om sommige zaken anders te gaan doen, zoals thuiswerken. Het is niet zo dat alles door de dynamiek van de coronacrisis anders is geworden. Er zijn ook zaken waarvan we weten dat zij zich op de lange termijn (blijven) voordoen en waar de dynamiek dus minder is. Zo weten we niet hoe de economie zich zal ontwikkelen, maar wel dat de klimaatopgave onverminderd groot blijft

4.2 Doelen en beleid na corona

Hieronder schetsen we de opbrengst van de dialoog: de inzichten en suggesties rond de doelen en het beleid in Pijnacker-Nootdorp na corona. Deze opbrengst dient om in samenspraak met het gemeentebestuur verder concreet te worden ingevuld.

Wat bij de opbrengsten van de dialoog duidelijk is, is dat de opgaven die voortvloeien uit de corona ingrijpen op alle programma's van de gemeente. Daarom ligt het niet noodzakelijkerwijs voor de hand een nieuw programma corona in te stellen. Beter is het om de onderstaande (nieuwe) doelen en beleidsvoorstellen op hun merites te beoordelen in het kader van de bestaande programma's en deze daar in te passen.

Thema 1: Economie

Het eerste thema waar Pijnacker-Nootdorp voor opgaven staat, is de economie. De volgende concrete opgaven vragen aandacht en zijn besproken in de dialoog. Daar kwam het onderstaande uit:

1 Anticiperen op de groeiende groep nieuwe kwetsbaren als gevolg van de economische crisis.

In de analyse kwam naar voren dat een groep 'nieuwe kwetsbaren' dreigt te ontstaan van mensen die hun baan verliezen, er geen kunnen krijgen of anderszins (nog verder) achterop raken in de arbeidsmarkt. Het gaat hier dus om het bestaande doel van **(arbeits)participatie**, dat mogelijk extra aandacht vraagt als gevolg van een mogelijke diepgaande economische crisis. Een **platform** waarin het bedrijfsleven en VNO-NCW (die contact hebben met opleidingsinstituten in de regio) participeren, kan helpen om vraag en aanbod beter op elkaar af te stemmen. De gemeente zou hier een faciliterende rol in kunnen spelen. Bovendien zou de gemeente in haar lokale beleid en in de regio (meer) kunnen sturen op de **aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt**.

2 Een rol nemen richting de glastuinbouw.

De glastuinbouw is de belangrijkste bedrijfstak in Pijnacker-Nootdorp, met daaronder relatief veel sier- en fruitteelt bedrijven ten opzichte van groente- en fruitteelt. Na een aanvankelijke impact van de coronacrisis (afname van vraag en exportmogelijkheden) trad een herstel in. Er ligt nu dus **geen specifiek vraagstuk** als gevolg van deze coronacrisis. Wel zijn er **structurele doelen** op dit terrein die overleefd blijven.

Betrokkenen vinden dat de gemeente de bestaande ambities moeten worden doorgezet, waaronder het verbeteren van de **ontsluiting** van de gebieden en de aansluiting op het **warmtenet**. Bijzondere aandacht verdient de **verduurzaming**. De economische gevolgen van de coronacrisis kunnen de (financiële) ruimte voor duurzaamheidsinnovaties beperken, maar ook succesvolle innovatieve bedrijven de mogelijkheid voor **schaalvergroting** gekoppeld aan (meer) verduurzaming.

3 Omgaan met consolidatie winkelcentra.

Aantrekkelijke dorpscentra zijn niet alleen van belang voor de economie, maar ook voor de **sociale cohesie**. De kleinschaligheid, herkenbaarheid en het persoonlijke contact dat inwoners hebben met lokale ondernemers dragen bij aan de kwaliteit van het wonen en leven in Pijnacker-Nootdorp. Dreigende **leegstand** en de ontwikkeling van **concurrerende gebieden** in naburige gemeenten betekenden sowieso een uitdaging voor de winkelcentra in Pijnacker-Nootdorp. Reeds vóór corona stonden fysieke winkels onder druk. De uitdaging is om de centra een **onderscheidend profiel** te geven om bezoekers, maar ook nieuwe ondernemers te trekken. Dit vraagt om keuzes; van de gemeente en ook van vastgoedbedrijven. Het MKB zelf zet in op twee routes naar de toekomst. In de eerste plaats wordt aansluiting gezocht bij de

trend van **'koop lokaal'**; bijvoorbeeld met een app van de ondernemersvereniging Pijnacker Centrum waarbij het winkelend publiek wordt beloond voor lokaal winkelen door daarmee punten te sparen voor collectieve doelen. Een tweede route is versnelde **digitalisering**, om zo toekomstbestendig te blijven.

De gemeente kan de ondernemers helpen met maatregelen op de kortere en langere termijn. Het gaat daarbij om aanpassingen in de **regelgeving** en een **verbindende rol**. Op de korte termijn gaat het dan bijvoorbeeld om vergunningen voor een gedeeltelijke terrasoverdekking en het entameren van gesprekken tussen ondernemers en vastgoedontwikkelaars over de vaste lasten. Op de langere termijn zou kunnen worden overgegaan tot herbestemming van (horeca) vastgoed. Dit zou getroffen (horeca)ondernemers kunnen helpen bij een doorstart met een (gedeeltelijk) andere focus. Dit zou tevens leegstand kunnen voorkomen. In haar verbindende rol zou de gemeente frequenter **contact** kunnen hebben **met de ondernemers**(verenigingen)/VNO-NCW. Doel is het uitwisselen van informatie over nieuwe ontwikkelingen, het matchen van vraag- en aanbod en gezamenlijke belangen samen oppakken. Een mogelijkheid die vanuit het sociaal domein werd aangedragen is om (tijdelijk) **leegstaand vastgoed**, zeker die met

grotere oppervlaktes, in coronatijd te **benutten voor maatschappelijke activiteiten**.

4

De klimaatdoelstellingen niet uit het oog verliezen.

Een blijvend doel is de klimaatopgave, die door de aandacht en ontwikkelingen rond corona naar de achtergrond dreigt te raken. In Pijnacker-Nootdorp vraagt men aandacht voor een **breed palet aan vraagstukken** die specifiek in deze gemeente spelen; naast de energietransitie en klimaatadaptatie gaat het bijvoorbeeld om lichthinder, gebruik van gewasbestrijdingsmiddelen en lozingen op het oppervlaktewater.

In de dialoog kwam naar voren dat aansluiting van de gemeente (incl. de glastuinbouw) op het **warmtenet** een ambitie is die moet worden gehandhaafd. Een mogelijk risico is hier de financiële bijdrage die deelnemende gemeenten moeten leveren; ook wanneer andere prioriteiten of afnemende financiële mogelijkheden dit dreigen te beperken. Een ambitie die nog lager op de agenda staat maar wel aandacht vraagt, is de **circulaire economie**. De gemeente Pijnacker-Nootdorp zou hier kunnen starten met het meenemen van circulariteitseisen (BENG) in de eigen prijsvragen.

Thema 2: Fysieke omgeving

Een tweede thema betreft de fysieke omgeving. In en na de coronacrisis kent men een andere omgang met ruimte. Daarbij komen de volgende opgaven, (nieuwe) doelen en beleid naar voren:

1

Inspelen op de veranderende woningbehoefte en waardering van de publieke ruimte.

De aanvankelijke vrees was dat de coronacrisis grote en ernstige **impact** zou hebben op de woningmarkt. In ieder geval tot op heden is daar **geen sprake van**. De vraag naar woningen in de gemeente Pijnacker-Nootdorp is onverminderd groot, met name in het lagere en middensegment. In de sociale woningbouw lopen de wachttijden op en de doorstroom is dit jaar (nog) verder gestokt. Alleen bij een langdurige escalatie van de economische neergang ontstaat een andere balans tussen vraag en aanbod. Onverminderd

moet er aandacht zijn voor **sociale woningbouw** en betaalbare woningen voor **starters**, inclusief mogelijk vernieuwende woonvormen. Om de maatschappelijke veerkracht tijdens en na de coronacrisis te versterken, zou het stimuleren van **sociale cohesie** (ontmoeting, activiteiten) een integraal onderdeel kunnen worden van de gebiedsontwikkeling. Door de coronacrisis ontstaan **nieuwe woonwensen**, zoals ruimte in de woning voor thuiswerken met een goede (internet)voorzieningen, en een groene leefomgeving. Dit laatste is in Pijnacker-Nootdorp in de ontwikkeling van nieuwe wijken al goed geborgd. In bestaande wijken zou de aanleg van **nieuwe**

groenstroken kunnen bijdragen aan het leefklimaat én de opgave van klimaatadaptatie (zie: duurzaamheid). Tot slot benadrukken de woningbouwcorporaties en gebiedsontwikkelaars dat de woningbouwopgave een **regionaal karakter** heeft en ook op die schaal zou moeten worden opgepakt.

2 Inspelen op veranderende vormen van mobiliteit.

De coronacrisis biedt kansen voor het versnellen van de ambities op het gebied van **duurzame mobiliteit**. In de eerste plaats wordt gewezen op de toegenomen populariteit van (elektrische) **fietsen**. Vóór de coronacrisis was Pijnacker-Nootdorp al bezig met een fietsplan en de aanleg van regionale snelfietspaden. Deze initiatieven kunnen worden uitgebreid tot een fietspadennetwerk. Ten tweede wordt het gevoel gedeeld dat er nu een uitgelezen kans is om **deelmoobiliteit** (verder) uit te rollen, bijvoorbeeld met pilots bij woningprojecten voor starters.

Tot slot vroegen deelnemers aan de dialoog om een visie op het toenemende aantal **bestelbusjes** dat in

de gemeente rond rijdt, als gevolg van de vlucht van het online winkelen. Hier is sprake van een kennisvraagstuk: wat is de impact van online winkelen op het aantal vervoersbewegingen (meer bestelbusjes enerzijds, maar minder verplaatsingen naar het dorp of de stad anderzijds) en welke duurzaamheidsimplicaties heeft dat?

3 Een ander en meervoudig gebruik van de publieke ruimte

In de dialoog kwam naar voren dat bij de verdeling van de schaarse ruimte nadrukkelijk moet worden gezocht naar mogelijkheden voor meervoudig ruimtegebruik, met als voorbeeld de waterberging die tevens dienst doet als recreatiegebied. Ook natuur en klimaat-adaptieve maatregelen zijn vaak goed te combineren. Door belangen en budgetten **slim te koppelen**, kan de schaarse openbare ruimte slim(mer) worden benut.

Bovendien wordt benadrukt dat de waarde van het **groene gebied** dichtbij huis (nog) groter is geworden door (de behoefte aan pauzewandelingen bij) het thuiswerken in en na de coronacrisis.

Thema 3: Sociaal domein, onderwijs & cultuur

Het derde thema van de dialoogfase was het sociaal domein. In een sessie met veel deelnemers vanuit uiteenlopende organisaties werden de volgende zaken meegegeven:

1 Borgen van de zorg, de sociale stabiliteit en cohesie.

In de analyse werd al aangegeven dat de gemeente Pijnacker-Nootdorp een hoog gehalte vrijwilligerswerk en en mantelzorg kent. Er is dus een bepaalde **veerkracht**, maar deze wordt wel op de proef gesteld door de coronacrisis. Ten eerste in de **gezondheidszorg** in den brede, met name nu in deze fase van de coronacrisis. De thuiszorg en de verpleeghuizen voelen een grote druk nu mensen niet in de ziekenhuizen terechtkomen maar thuis blijven of naar de verpleeghuizen worden gestuurd. Met vrijwilligers wordt terughoudend omgegaan vanwege de 1,5 maatregel en de beperkte ruimte. Ook is er nu veel druk op en eenzaamheid onder mantelzorgers. **Eenzaamheid** is sowieso zowel onder ouderen en

jongeren toegenomen. Het bestrijden hiervan vergt een andere mate van signalering, coaching en aanpak. **Cultuur** kan als middel worden ingezet verbinding aan te gaan en daarmee eenzaamheid te verdringen. Er wordt in de gemeente ook een groep **mentaal kwetsbare mensen** onderkend die in deze crisis veel leed te verwerken hebben, maar niet gewend zijn om deze gevoelens te uiten.

In de dialoog werd verder een behoefte aangegeven aan **lokale faciliteiten**: om te recreëren, voor jongerenactiviteiten of voor jongere kinderen om de gymmen. Hierbij worden slimme mogelijkheden en combinaties geopperd, zoals leegstaande bedrijfspanden en andere 'pop-up achtige' locaties.

2 Behouden van de bestaande infrastructuur en het prepareren op de nieuwe omstandigheden.

Door de coronacrisis staan voorzieningen onder druk. Ook moet de bestaande infrastructuur worden geprepareerd op de nieuwe werkelijkheid.

In Pijnacker-Nootdorp is een inventarisatie gedaan omtrent **ventilatie** van schoolgebouwen. Nieuwe gebouwen zijn conform de norm 'frisse scholen'. Het is echter wel de vraag af deze normen niet te krap zijn om corona te bestrijden. Oudere schoolgebouwen voldoen aan de oude norm, maar niet aan de norm 'frisse scholen'.

Ook in bredere zin kan worden gekeken naar de infrastructuur, als in het **sociale netwerk** van (institutionele) verbanden zoals verenigingen en maatschappelijke initiatieven. Hier werden in de dialoogfase interessante dwarsverbanden gezien, zoals een project opgezet waarbij kunstenaars kunstonderwijs gaan geven in het basisonderwijs, hetgeen tevens helpt om de druk op de leraren te verminderen. Dit kan worden doorgezet naar de buitenschoolse opvang.

3 De signalen goed monitoren en voorbereid zijn om groeiende groepen zorg en ondersteuning te bieden.

Voor de langere termijn kan de groep (economisch en sociaal) kwetsbaren verder groeien als de economie door de coronacrisis verdere klappen te verduren krijgt. Hierbij wordt bijvoorbeeld gewezen op de **link**

tussen armoede en gezondheid. Zorgen over schulden maken dat men zich niet bezig houdt met gezonde voeding en beweging. Er ligt hier een taak bij zowel de gemeente, GGD als zorgorganisaties om hierop in te spelen.

In de sfeer van kwetsbare groepen werd ook gewezen op ouderen en anderen die niet goed kunnen meekomen in de huidige (versnelde) **digitalisering** van communicatie en dienstverlening. Deze groep wordt nu bereikt door te bellen en er wordt samen met de bibliotheek opgetrokken om te kijken hoe deze mensen digitaal vaardiger kunnen worden gemaakt.

Een jonge groep nieuwe kwetsbaren wordt gevormd door **jongeren** die hun opleiding hebben afgerond en/of een stage of werk zoeken. Waar zij normaal intensief worden begeleid met een (vervolg)schoolkeuze is dat door de lockdown anders gelopen. MBO/HBO studenten hebben moeite met het vinden van stageplekken en studenten die een stage hadden kwamen vaak thuis te zitten door de lockdown. Deze dialoog levert in dit verband een interessante verbinding op; zie hierboven onder Economie waar de mogelijkheid wordt onderkend van een platform waarin het bedrijfsleven en VNO-NCW (die contact hebben met opleidingsinstituten in de regio) kunnen participeren, gefaciliteerd door de gemeente.

Tot slot werd nog gewezen op gezinnen waar **kinderen** gebruik moeten maken van **één computer**. Een idee was om een connectie te maken met het bedrijfsleven waar veel apparaten worden vervangen die nog prima te gebruiken zijn voor het onderwijs.

Thema 4: Bestuur, dienstverlening en veiligheid

Het vierde en laatste thema betreft de algemene bestuurlijke en organisatorische kant, en de veiligheid. Hierover het volgende:

1 Inwoners democratisch betrokken houden en nieuwe vormen van participatie ontwikkelen.

Een moderne gemeente als Pijnacker-Nootdorp heeft inwonersparticipatie hoog in het vaandel staan. Als gevolg van de coronacrisis verlopen de participatietrajecten op een **geheel andere wijze**. Waar het eerst een uitdaging was om (ook) digitale vormen aan te wenden, is het nu juist zaak om ook oog te

houden voor **niet-digitale vormen** om groepen te betrekken. Wat nooit meer terug komt, is een participatieproces dat alleen maar bestaat uit sessies in 'de zaaltjes'. In de toekomst zullen de nieuwe digitale middelen moeten worden **gecombineerd** met de 'oude' manieren. Online en offline hebben elk voor- en nadelen. Per onderwerp en doelgroep moet worden bekeken welke instrumenten moeten worden ingezet.

2 Knellende gemeentefinanciën vragen om scherpe inhoudelijke keuzes.

Onvermijdelijk vergen de opgaven, zowel bestaande als nieuwe, een financiële inzet van de gemeente. De omvang daarvan is vanzelfsprekend een **politieke keuze**, uitgaande van een inventarisatie die mede aan de hand van dit stuk kan worden gemaakt en uitgewerkt. Van Rijkszijde wordt op dit moment **compensatie** geboden voor misgelopen inkomsten en vergrote uitgaven als gevolg van corona. Die compensatie bedroeg voor de gemeente Pijnacker-Nootdorp in het eerste pakket € 442.593 en in het tweede pakket € 982.043; samen **€ 1.424.636**. Niemand weet echter voor hoe lang en tot op welke hoogte de compensatie kan worden volgehouden. Het is dus de vraag wat de directe financiële gevolgen zijn voor de gemeente op langere termijn. Wanneer zich een langdurige economische crisis gaat voordoen en/of de ingezette publieke middelen moeten worden ingelopen door bezuinigingen, ontstaat alsnog een **risico op grote financiële problemen**. In dit verband is het ook belangrijk om goed onderscheid te maken tussen incidentele en structurele uitgaven: wat is nu nodig en wat is structureel nodig voor de komende jaren. Ook kunnen programmakosten (maatschappelijke doelstellingen) en kosten voor de eigen gemeentelijke organisatie worden onderscheiden.

3 Aanpassen van de organisatie.

De coronacrisis heeft ook gevolgen voor de eigen gemeentelijke organisatie van Pijnacker-Nootdorp. Door corona zijn er gaan **andere werkvormen** ontstaan die van tevoren niet of nauwelijks doordacht waren. De ICT van de gemeente was goed georganiseerd waardoor er geen problemen ontstonden toen iedereen massaal moest thuiswerken. Voor de toekomst is en blijft de informatieveiligheid wel een punt van aandacht en investeringen.

Het is nu zoeken naar een **hybride organisatievorm** waarbij mensen zowel op kantoor werken als thuis. Dit vraagt om (nieuwe) middelen zoals bijvoorbeeld grote schermen en microfoons, maar ook om bepaalde kennis en (digitale) vaardigheden bij medewerkers. Op de kortere termijn zijn P&O en de OR bezig met een **thuiswerkregeling** waarin

bijvoorbeeld aandacht is voor de thuiswerkplek die ARBO-verantwoord moet zijn. Voor de langere termijn is men op zoek naar nieuwe samenwerkvormen. Thuiswerken is een middel om het werk goed te kunnen doen, geen doel op zich. **Flexibiliteit** in verschillende plekken en manieren om samen te werken zijn van belang.

De dienstverleningsvisie van de gemeente, waarbij reeds werd ingezet op (meer) **digitale dienstverlening**, is actueler dan ooit. Burgers kunnen veel producten digitaal aanvragen, maar daar werd nog weinig gebruik van gemaakt. Voordat er een nieuwe dienstverleningsvisie wordt gemaakt is het belangrijk om eerst deze bestaande visie te bezien en te benutten.

4 De signalen op gebied van veiligheid goed monitoren.

Net als op veel andere aspecten van de samenleving heeft de coronacrisis ook een impact op de criminaliteit en veiligheidsvraagstukken. Criminaliteit volgt de maatschappelijke ontwikkelingen. Waar de risico's vroeger lagen bij woninginbraken of het handelen in drugs, is er nu meer sprake van cybercrime en babbeltrucs. De focus van de gemeente is tweeledig: **opsporing en preventie**. Preventie richt zich op informeren van ouderen en het voorkomen van verveling bij de jeugd. De handhavingscapaciteit van Pijnacker-Nootdorp, ook op de huidige coronamaatregelen, is voldoende. Wel worden nu andere competenties gevraagd van de boa's.

Door de coronacrisis komen meer **ondernemers** in financieel zwaar weer. Dat maakt hen **vatbaarder** voor zwart geld en illegale activiteiten (ook van de bedrijfsruimten) Het RIEC houdt zich regionaal bezig met ondermijning en in Pijnacker-Nootdorp is er een speciale ondermijningsboa die actief het gesprek aangaat met ondernemers. In de gemeente zijn nog geen signalen dat bedrijven benaderd worden door criminele partijen.

Tot slot wordt opgemerkt dat er **minder sociale controle** is doordat mensen thuiswerken en doordat het verenigingsleven stil ligt. Risicogroepen kunnen daardoor uit het oog worden verloren en er kunnen nieuwe risicogroepen ontstaan.

Berenschot

Berenschot B.V.

Van Deventerlaan 31-51, 3528 AG Utrecht

Postbus 8039, 3503 RA Utrecht

030 2 916 916

www.berenschot.nl

[m/berenschot](https://www.instagram.com/berenschot)